JUBILIEJAI

KOMPROMISINEI LIETUVOS IR LENKIJOS DRAUGIŠKŲ SANTYKIŲ IR GERO KAIMYNINIO BENDRADARBIAVIMO SUTARČIAI – 30 METŲ – **Bronius Makauskas** 3

ĮVYKIAI, PROBLEMOS, NUOMONĖS

METUS APŽVELGUS (ŽALIOSIOS MEDINĖS GYVATĖS METŲ SULAUKUS) – **Rytis Motiejūnas** 7

MINĖJIMAI

SAUSIO 13-OJI – LAISVĖS GYNĖJŲ DIENA
PUNSKO DARIAUS IR GIRĖNO MOKYKLOJE 9
SUVALKŲ TRIKAMPYJE 10
ANTANO BARANAUSKO GIMIMO METINIŲ MINĖJIMAS – **Dalia Astrauskienė** 11

KULINARIJOS PAVELDAS

KASDIENINĖ DUONA – **Rasa Žukauskienė** 12

ŽEMDIRBYS

POKYČIAI ŽEMĖS ŪKYJE – **Jurgita Stankauskaitė** 14

IŠĖJĘ NEGRĮŽTI

IZABELĖS FILEVIČIENĖS ATMINIMUI – **Aldona Vaicekauskienė** .. 16

ŽMONĖS

MENANT TĖVUS IR JŲ DARBUS – **Genutė Pakutkienė** 20

SKELBIMAI

SPAUDA RAŠĖ

LIETUVOS ŽINIASKLAIDA 26

REDAKCIJOS ADRESAS
16-515 Puńsk, ul. A. Mickiewicza 23
tel. (+48) 87 5161 416
www.e-ausra.pl
ausra@o2.pl

LEIDŽIA
Lenkijos lietuvių draugija
16-500 Sejny, ul. Wileńska 9
tel. / faks. (+48) 87 5162 125

VYR. REDAKTORĖ Irena Gasperavičiūtė
REDAKCIJOS SEKRETORĖ Alicija Krakauskienė
STILISTĖ, KOREKTORĖ Birutė Burdinaitė-Ołów
TECHN. REDAKTORĖ Aldona Jonušonytė
KORESPONDENTĖS: Jurgita Stankauskaitė, Rasa Žukauskienė, Božena Bobinienė

Spausdino „Aušros“ leidyklos spaustuvė.

Numeris pasirašytas spaudai 2025-01-29

Rankraščiai taisomi ir trumpinami redakcijos nuožiūra. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone.

2025 metų sausio 15 dieną Lenkijos Respublikos vidaus reikalų ir administracijos ministras patvirtino ekspertų rekomenduojamų dotuojamų projektų sąrašą. „Aušros“ ir „Aušrelės“ leidybai skyrė 422 000 zl.

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Leidinyje reiškiama tik autoriaus (-ių) nuomonė ir ji negali būti tapatinama su oficialia Vidaus reikalų ir administracijos ministro pozicija.

Viršeliuose:

Šimtadienis Punsko Kovo 11-osios licėjuje (Virginijos Karčiauskienės nuotr.)

Senelių dieną šventė Punsko savivaldybės vaikų darželis (Rasos Žukauskienės nuotr.)

Mieli skaitytojai!

Irena Gasperavičiūtė

Atėjus Sausio 13-ajai įžengiame į žiemos tautinių švenčių sezoną: Vasario 16-osios laukimas, vėliau Kovo 11-oji. Kad tie minėjimai netaptų vien pareiga ir metų rutina, verta patiems pasiieškoti asmeninio santykio su Lietuva, su tuo, kas kiekvienam iš mūsų yra tautiškumas, patriotizmas, kur mūsų šaknys ir kiek mums svarbu, kad tauta toliau gyvuotų. Kai kas atsakymus į šiuos klausimus atsineša iš namų, bet kitiems prireikia viso gyvenimo, kad po ilgų paieškų sugrįžtų prie savo šaknų. Štai kad ir mūsų „Tautiškos giesmės" autorius Vincas Kudirka ilgai klaidžiojęs, kol išgyveno lūžį savyje ir tai pajutęs nusprendė darbu atpirkti savo paklydimo dienas. Neabejotinai atsipirko su kaupu. Bet yra ir tokių, kurie nusigręžia nuo savo tautos ir niekados nebesugrįžta...

Artėjant šv. Agotos dienai pateikiame Jums straipsnį apie duonos reikšmę žmogui, apie duoną kaip viso maisto simbolį, ne kartą išgelbėjusią žmones nuo bado mirties. Tiek istorijoje, literatūroje, net maldoje, tiek kasdieniuose papročiuose dar prieš pusamžį duonos reikšmė buvo visai kita. Šiandieną viskas pasikeitę – ypač požiūris į duoną. Vertybės keičiasi. Tad ar ne smalsu atsigręžti į gyvavusias tradicijas, papročius? Jie juk žmogaus kasdienybei suteikdavo sakralumo. Literatūros tekstuose duonos vaizdas ir ypač kvapas bei skonis idealizuojami. Šiandien, kai parduotuvių lentynos lūžta nuo prekių gausos, pasiskaitai apie tą vaikystės duonos kvapą ir atrodo, kad visa ši diena niekuo jam neprilygs. Beje, naudodamasi proga pateikiu Jums, mieli skaitytojai, mūsų kraštiečio – bubelioko poeto Albino Žukausko eilėraščio „Duona" ištrauką. Ji temiškai labai artima.

Kompromisinei Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarčiai – 30 metų

Bronius Makauskas

Tęsinys.
Pradžia „Aušros" š. m. 1 nr.

Tarptautinė padėtis ir lenkų vidinis (prisiminkime palankumo ir paramos Lietuvai bangą Lenkijoje po 1991 m. sausio 13 d. Rusijos smogikų kruvinų veiksmų Vilniuje) nusiteikimas lėmė, kad Varšuva negalėjo ilgiau ignoruoti Lietuvos valstybingumo. 1991 m. rugpjūčio 27 d. užsienio reikalų ministras Kšištofas Skubiševskis (Krzysztof Skubiszewski) pranešė Lietuvos užsienio reikalų ministrui Algirdui Saudargui, kad rugpjūčio 26 d. Lenkijos Respublikos vyriausybė nutarė užmegzti su Lietuva normalius tarpvalstybinius santykius. Netrukus pasikeista notomis dėl abipusio ambasadorių skyrimo. Tuo tarpu Pietryčių Lietuvoje įtampa neslūgo. 1989 m. rudenį ir vėliau kai kurios Vilniaus ir Šalčininkų rajonų vietinės deputatų tarybos priėmė sprendimus, reikalaujančius pripažinti lenkiškas autonomines teritorines apygardas. Aktyviausi tokių apygardų steigimo šalininkai buvo vietos sovietiniai partiniai lyderiai. Jie reikalavo visą Vilniją paskelbti lenkų nacionaliniu teritoriniu vienetu su savo statusu, nepripažįstančiu Lietuvos valstybės įstatymų. 1991 m. rugsėjį Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimu buvo paleistos Vilniaus ir Šalčininkų rajonų bei Sniečkaus miesto savivaldybės, atleisti jų vadovai. Naujų rinkimų data nebuvo paskelbta. Lenkijoje kilo protestų banga. Lenkijos Respublikos prezidentas Lechas Valensa (Lech Wałęsa) 1991 m. rugsėjo 15 d. laiške Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui pareiškė, kad Lenkija gyvybiškai suinteresuota sudaryti atitinkamas tautinės tapatybės apsaugos ir jos ugdymo sąlygas lenkams, gyvenantiems kitose valstybėse, tačiau iš Lietuvos ateinančios žinios liudija, jog ten iš esmės apribotos lenkų bendrijos teisės. Tai rodo daugiausia lenkų gyvenamų Šalčininkų ir Vilniaus rajonų tarybų paleidimas, tiesioginio valdymo įvedimas, savivaldos rinkimų termino atidėjimas. Lenkų mažumos poreikių tenkinimas laikantis bendrų tarptautinių standartų yra bendras Lietuvos lenkų, Lietuvos valstybės, taip pat Lenkijos interesas.

V. Landsbergis 1991 m. spalio 1 d. atsakomajame laiške pareiškė, kad politinės ir juridinės priemonės trijose vietos savivaldose, kur dominuoja Kremliaus labui prieš Lietuvos Respubliką veikiantys asmenys, nebuvo nukreiptos nei prieš lenkų, nei prieš baltarusių ar rusų mažumą. Jokie parlamentiniai sprendimai nėra nukreipti prieš lenkų tapatybę, o tam tikrų politinių grupių teisių apribojimas negali būti vadinamas tautinės mažumos teisių apribojimu.

Savo ruožtu į derybų tematiką Lietuvos visuomenė ir dalis politikų reikalavo įtraukti ir fiksuoti sutarties dokumente 1920–1939 m. Pietryčių Lietuvos teritorijų okupacijos pripažinimą bei pasekmių įvertinimą. Lenkija buvo suinteresuota kurti

Vyšehrado trikampį, skintis kelią į NATO, Lietuvai dar čia vietos nenumatyta. Tačiau Lietuvos izoliavimas negalėjo Lenkijai būti perspektyvus. Tai supratus Lenkijos užsienio reikalų ministras K. Skubiševskis ryžosi vizitui į Vilnių, kurio metu 1992 m. sausio 13 d. buvo pasirašyta deklaracija „Dėl draugiškų santykių ir kaimyninio bendradarbiavimo tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos“. Vizito metu vyko piketai, reikalaujant derybų viešumo. Lietuvos užsienio reikalų ministro A. Saudargo pasisakymas, parašas po deklaracija ir ypač jos 3 p. („Šalys reiškia įsitikinimą, kad asmenys, priklausantys abiem mažumoms, yra ir liks lojalūs valstybių, kuriose gyvena, piliečiai, o kartu, išsaugodami ir vystydami tautinį savitumą, esmingai prisideda prie lietuvių ir lenkų tautų suartėjimo.“) nuotaikas trumpam nuramino. Deklaracija buvo svarbus žingsnis santarvės ir normalių santykių link, tačiau nemažai buvę ir nepatenkintųjų tuo dokumentu. Lietuvos lenkas R. Maciejkianiec Lenkijos Senato vienoje iš komisijų išreiškė nepasitenkinimą, kad deklaracija pasirašyta nesuderinus lenkų bendruomenės statuso. Lietuviai piktinosi, kad nepasmerktas Suvalkų sutarties sulaužymas. Dar derinant sutarties tekstą, Lenkijos okupacijos pasmerkimo reikalavo sausio 13-ąją prie Užsienio reikalų ministerijos gausiai susirinkę piketuotojai. A. Saudargui buvo reiškiami priekaištai. Ministras K. Skubiševskis žurnalistams atsakė: „Dabar Lenkijos ir Lietuvos santykiams reikalingas tvirtas pagrindas, o kiti klausimai bus aptarti vėliau. Negaliu atsakyti į visus demonstrantų plakatus, nes nemoku lietuvių kalbos... Galiu užtikrinti, kad naujo generolo Želigovskio nebus.“

Kauno miesto deputatai, įvertinę rengiamos sutarties svarbą draugiškiems dviejų valstybių tarpusavio santykiams ir galimas pasekmes Lietuvos valstybės ateičiai, savo 1994 03 11 pareiškimu atkreipė į tai LR prezidento, vyriausybės, savivaldybių deputatų dėmesį. Pareiškė, kad sutarties tekste turi būti nedviprasmiškai pripažinta istorinė Vilniaus krašto priklausomybė Lietuvai ir įvertinta neteisėta rytinės Lietuvos dalies okupacija 1920 metais. Kauno miesto tarybos frakcijų vardu 1994 10 11 LR Seimui pateikė specialų Kreipimąsi dėl sutarties ratifikavimo. LR Seimo narių grupė (36) 1994 10 13 pateikė specialų Pareiškimą dėl (…) sutarties interpretavimo. Tuo būdu buvo moraliai įvertinta ir pareikšta, kad žymios tautos dalies sutarties turinys netenkina. Sutartį parafavo užsienio reikalų ministrai Povilas Gylys ir Andžejus Olechovskis (Andrzej Olechowski) 1994 m. kovo 18 d.

1994 m. balandžio 26 d. pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis. Savo valstybių vardu parašus padėjo Algirdas Brazauskas ir Lechas Valensa. Sutartyje reiškiamas apgailestavimas dėl konfliktų tarp abiejų valstybių po Pirmojo pasaulinio karo, tačiau neatsižvelgiama į lietuviams daug nuoskaudų sukėlusį Vilniaus ir Vilniaus krašto okupacijos įvertinimą. Tenkinamasi esamos būklės konstatavimu teigiant, jog abi pusės patvirtina „viena kitos dabartinių teritorijų su sostinėmis Vilniuje ir Varšuvoje vientisumą dabar ir ateityje, nepriklausomai nuo jų sienų formavimosi proceso praeityje“.

Lietuvos Respublikos Seimas ir Lenkijos prezidentas sutartį ratifikavo (spalio 13 d.). Lenkijos Seimas ratifikavo vienbalsiai, Lietuvos Seimas: 91 balsas – už, 19 balsų – prieš, susilaikė – 8.

Pagrindiniai istorijos konsultantai Lenkijos derybininkams buvo prof. Piotras Losovskis (Piotr Łossowski) ir Juliušas Bardachas (Juliusz Bardach).

Svarbu pabrėžti, kad dėl tautinių bendruomenių vardų ir pavardžių rašybos sutarta ir įtvirtinta sutarties dokumente „rašybos pagal skambesį“ formulė. Ji beveik po trisdešimtmečio, nuolat spaudžiant Lenkijai, Lietuvoje premjero Sauliaus Skvernelio ir prezidento sutarimu buvo paminta.

Dar prieš sutarties ratifikavimą jos tekstas užkliuvo ir kai kuriems Lenkijos veikėjams. Jau minėtas istorikas P. Losovskis interviu Lenkijos radijui pabrėžė, jog visiškai netinka tokiame dokumente rašyti, kad Vilnius yra Lietuvos sostinė, juk tai ir taip esą akivaizdu. Tokia formuluotė galinti tik sukelti abejonę, ar iš tiesų Vilnius yra Lietuvos sostinė. Losovskis nurodė, kad dar iki sutarties ratifikavimo punktas, kad Vilnius – Lietuvos sostinė, labai užkliuvo ir Lenkijos kresų organizacijų federacijai.

Lietuvos ir Lenkijos kaimynystę per visą istoriją lydėjo išbandymai. Juos lengviau ar sunkiau, su laimėjimais, tačiau laikui bėgant vis su didesniais sunkumais, bandėme ištverti bendroje Respublikoje, kartu ją laidodami ir jau atskirai keldamiesi nepriklausomam gyvenimui (su kuo mūsų buvusi partnerė nesugebėjo sutikti, net ginklą prieš mus pakėlus okupavo dalį krašto ir jo širdį Vilnių). Jau tuomet *de facto* palaidota buvo Abiejų Tautų Respublika, o šia sutartimi tai juridiškai patvirtinta.

Šią sutartį, kaip tenka patirti, abi šalys vertina teigiamai su tam tikromis išlygomis. Lenkijos visuomenėje gyvuojantis kresų sentimentas, vis oficialios Varšuvos reiškiamos pretenzijos dėl tariamų lenkų mažumos teisių Lietuvoje, minimas A. Chajevskio (A. Chajewski) naujausias straipsnis, kategoriškai paneigiantis sutarties reikšmę Lenkijos ir Lietuvos santykiams, neramina. Tuo tarpu sutarties vaidmuo mūsų santykiams ypatingai iškyla Rusijos Federacijos karinės agresijos prieš Ukrainą ir mūsų šalių narystės NATO, bendrų geopolitinių iššūkių fone. Pageidautini išlieka geri tarpusavio santykiai ne vien iš sutarties raidės, bet ir kurtinos jos dvasios.

Skaitytojams palieku galimybę patiems sutartį vertinti pasitelkus jos tekstą. Pateikiu keletą sutarties ištraukų smalsumui sukelti.

LIETUVOS RESPUBLIKOS IR LENKIJOS RESPUBLIKOS DRAUGIŠKŲ SANTYKIŲ IR GERO KAIMYNINIO BENDRADARBIAVIMO SUTARTIS

(...)

– reikšdamos apgailestavimą dėl konfliktų tarp abiejų valstybių po I pasaulinio karo, kai po ilgos nelaisvės lietuviai ir lenkai ėmėsi kurti naują, nepriklausomą gyvenimą, bei smerkdamos smurto naudojimą, buvusį abiejų tautų tarpusavio santykiuose,

– apgailestaudamos dėl tragedijų ir didžiulių netekčių, kurios ištiko abi mūsų tautas dėl XX amžiaus totalitarinių sistemų,

– iškilmingai abipusiai patvirtindamos viena kitos dabartinių teritorijų su sostinėmis Vilniumi ir Varšuva vientisumą dabar ir ateityje, nepriklausomai nuo jų sienų formavimosi proceso praeityje,

(...)

1 straipsnis

Susitariančiosios Šalys kurs savo santykius tarpusavio pagarbos, pasitikėjimo, lygiateisiškumo ir geros kaimynystės dvasia, teikdamos pirmenybę tarptautinei teisei, o ypač pagarbos suverenumo, sienų neliečiamumo, ginkluotos agresijos uždraudimo, teritorinio vientisumo, nesikišimo į vidaus reikalus, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių paisymo principams.

(...)

13 straipsnis

1. Susitariančiosios Šalys įsipareigoja laikytis tarptautinių tautinių mažumų teisių apsaugos principų ir standartų, apibrėžtų Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje, Tarptautiniuose Žmogaus Teisių Paktuose, atitinkamuose Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijos dokumentuose, o taip pat Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencijoje bei jos Papildomuose Protokoluose, kuriuos yra priėmusios abi Šalys.

2. Asmenys, priklausantys lietuvių tautinei mažumai Lenkijos Respublikoje, tai yra asmenys, turintys Lenkijos pilietybę, kurie yra lietuvių kilmės arba priskiria save lietuvių tautybei, kultūrai ir tradicijoms bei laiko lietuvių kalbą savo gimtąja kalba, o taip pat asmenys, priklausantys lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, tai yra asmenys, turintys Lietuvos pilietybę, kurie yra lenkų kilmės arba priskiria save lenkų tautybei, kultūrai ir tradicijoms bei laiko lenkų kalbą savo gimtąja kalba, turi teisę individualiai arba kartu su kitais savo grupės nariais laisvai reikšti, saugoti ir plėtoti savo tautinį, kultūrinį, kalbinį bei religinį tapatumą be jokios diskriminacijos ir visiškos lygybės prieš įstatymus sąlygomis.

3. Šalys patvirtina, kad priklausymas tautinei mažumai yra asmens individualaus pasirinkimo reikalas, negalintis sukelti jam jokių neigiamų pasekmių.

Niekas negali būti verčiamas įrodinėti savo tautybę ar jos atsižadėti.

14 straipsnis

Susitariančiosios Šalys pareiškia, kad asmenys, išvardinti 13 straipsnio 2 punkte, taip pat turi teisę:

– laisvai vartoti tautinės mažumos kalbą asmeniniame ir viešajame gyvenime;

– kad jiems būtų prieinama informacija ta kalba, galimybė ją platinti ir keistis ja bei turėti savo masinės informacijos priemones;

– mokytis tautinės mažumos kalba ir tautinės mažumos kalbos;

– vadovaujantis valstybės įstatymais ir kitais teisiniais aktais, steigti ir išlaikyti savo institucijas, organizacijas ar draugijas, ypač kultūrines, religines ir švietimo, taip pat visų lygių mokyklas, kurios gali siekti savanoriškų finansinių ar kitokių dotacijų šalyje ir iš užsienio, taipogi visuomeninės paramos, bei dalyvauti nevalstybinėse tarptautinėse organizacijose;

– išpažinti ir praktikuoti savo religiją, taip pat gauti, turėti ir naudotis religine medžiaga bei vykdyti religinio švietimo veiklą tautinės mažumos kalba;

– užmegzti ir palaikyti netrukdomus tarpusavio kontaktus savo šalies ribose, taip pat kontaktus per sieną su kitų valstybių piliečiais, su kuriais juos sieja bendra tautinė kilmė;

– vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį. Detalios pavardžių rašymo normos bus nustatytos specialioje sutartyje;

– dalyvauti viešajame gyvenime betarpiškai arba per laisvai išrinktus atstovus valstybinės ir vietinės valdžios lygyje, taip pat lygiateisiškai su kitais piliečiais būti viešojoje tarnyboje.

15 straipsnis

1. Susitariančiosios Šalys savo teritorijoje saugos tautinį, kultūrinį, kalbinį ir religinį 13 straipsnio 2 punkte išvardintų asmenų tapatumą ir sudarys sąlygas jam plėtoti.

2. Šalys taip pat:

– nustatys tautinių mažumų kalbų vartojimą savo įstaigose, ypatingai tuose administraciniuose-teritoriniuose vienetuose, kuriuose didelę dalį gyventojų sudaro tautinė mažuma;

– užtikrins, kad tautinėms mažumoms būtų prieinamos viešosios masinės informacijos priemonės;

– užtikrins reikiamas galimybes mokytis tautinės mažumos kalba ir tautinės mažumos kalbos ikimokyklinėse įstaigose, pradinėse ir vidurinėse mokyklose;

– imsis būtinų priemonių, susijusių su tautinių mažumų savitumo apsauga po atitinkamų konsultacijų, įskaitant kontaktus su grupių, išvardintų 13 straipsnio 2 punkte, organizacijomis ir draugijomis;

– atsižvelgs į 13 straipsnio 2 punkte išvardintų grupių istoriją ir kultūrą, dėstant istoriją ir kultūrą švietimo įstaigose;

– susilaikys nuo bet kokių veiksmų, galinčių sukelti asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, asimiliaciją prieš jų valią, o taip pat, vadovaudamosi tarptautiniais standartais, nesiims veiksmų, kurie sukeltų tautinius pokyčius teritorijose, kuriose gyvena tautinės mažumos.

16 straipsnis

1. Nė viena iš nuostatų, numatytų 14 straipsnyje, negali būti interpretuojama kaip duodanti teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokius nors veiksmus, prieštaraujančius Jungtinių Tautų Įstatams ir tarptautinės teisės principams, ypač valstybių teritorinio vientisumo principui, o taip pat Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijos dokumentams.

2. Kiekvienas asmuo, priklausantis lietuvių tautinei mažumai Lenkijos Respublikoje ir lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, privalo būti, kaip ir kiekvienas pilietis, lojalus valstybei, kurioje jis gyvena, ir vadovautis jos įstatymuose numatytomis pareigomis.

17 straipsnis

Susitariančiosios Šalys garantuoja asmenims, nuolat gyvenantiems jų teritorijose, bet turintiems kitos Šalies pilietybę, visas žmogaus teises, kurios suteikiamos tokiems asmenims pagal visuotinai pripažintus principus ir detalias tarptautinės teisės normas bei valstybės, kurioje šie asmenys nuolat gyvena, įstatymus.

18 straipsnis

1. Susitariančiosios Šalys ypač globos esančias jų teritorijose kultūrines vietas ir vertybes, liudijančias apie kitos Šalies istorinius įvykius bei kultūros ir mokslo pasiekimus ir tradicijas, bei imsis veiklos, siekdamos jas įtraukti į kultūros vyksmą bei užtikrinti deramą teisinę, materialinę ir kitą apsaugą, ir užtikrins, kad jos būtų laisvai ir nevaržomai pasiekiamos, taip pat ir tais atvejais, kai rūpinimasis tuo nėra valstybės kompetencijoje.

2. Šalys imsis priemonių, siekdamos rasti, nustatyti ir grąžinti kultūros vertybes, kurios buvo išvežtos iš kitos šalies teritorijos, pažeidžiant tarptautines normas.

3. Šalys paskirs šalių Vyriausybių įgaliotinius, siekiant realizuoti uždavinius, apibrėžtus 1 ir 2 punktuose.

19 straipsnis

1. Susitariančiosios Šalys imsis veiklos, siekdamos plėsti bendradarbiavimą tarp įvairaus pobūdžio mokyklų ir aukštųjų mokyklų bei mokslinių institutų, taip pat mokinių, studentų ir stipendiatų mainus.

2. Šalys pripažins studijų periodus ir įvairaus lygio mokyklų bei aukštųjų mokyklų diplomus bei mokslinius laipsnius.

20 straipsnis

1. Susitariančiosios Šalys patvirtina esančios pasirengusios sudaryti galimybę, kad visiems suinteresuotiems asmenims būtų prieinama kitos Šalies kalba bei kultūra, ir rems atitinkamas valstybines bei privačias iniciatyvas bei institucijas.

2. Šalys rems kitos Šalies literatūros populiarinimą originalo kalba ir vertimais.

3. Šalys pasisako už tai, kad būtų išplėstos galimybės mokytis kitos Šalies kalbą mokyklose, aukštosiose mokyklose bei kitose švietimo institucijose. Be to, jos stengsis plėtoti lituanistines bei polonistines studijas kitos Šalies aukštosiose mokyklose.

4. Šalys bendradarbiaus, komandiruodamos didaktinius ir mokslinius darbuotojus mokymo ir profesinio tobulinimo tikslais bei sudarydamos galimybę tarpusavio mokslinei pagalbai.

5. Šalys rems bendrų komisijų mokyklinių vadovėlių reikalams veiklą.

21 straipsnis

1. Kiekviena iš Susitariančiųjų Šalių sieks palengvinti kitos Šalies spaudos, knygų ir audiovizualinių priemonių platinimą. Šalys plėtos bendradarbiavimą radijo ir televizijos srityse, taip pat tarp spaudos agentūrų, tuo prisidėdamos prie objektyvaus ir išsamaus informavimo apie abiejų Šalių visuomenių gyvenimą. Detalios šio bendradarbiavimo sąlygos bus apibrėžtos atskirose sutartyse.

2. Siekdamos populiarinti savo tautos laimėjimus bei pasiekimus kultūros, mokslo ir švietimo srityse, o taip pat remti bendradarbiavimą šiose srityse, Šalys įsteigs kultūros ir informacijos centrus, atitinkamai Lietuvos Lenkijoje ir Lenkijos Lietuvoje.

3. Šalys padės plėtoti abiejų Šalių piliečių kontaktus bei bendradarbiavimą tarp visuomeninių organizacijų, politinių partijų, profesinių sąjungų, bažnyčios ir religinių susivienijimų, sporto organizacijų, fondų bei kitų visuomeninių organizacijų ir susivienijimų.

4. Atsižvelgdamos į ypatingą jaunimo vaidmenį formuojant tarpusavio santykius bei sutarimą tarp abiejų valstybių tautų, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos vyriausybės pasirašys sutartį dėl bendradarbiavimo ir keitimosi jaunimo grupėmis. (...)

23 straipsnis

1. Kiekviena iš Susitariančiųjų Šalių įsipareigoja saugoti bei suteikti teisinę apsaugą ir prižiūrėti, remiantis tarptautine teise ir tautiniais bei religiniais papročiais, karines ir civilines kapines, kapus, laidojimo vietas kartu su jose esančiais paminklais ir kitas atminties vietas ir objektus, dabar esančius ar būsiančius atrastus ateityje jos teritorijoje, kurie yra kitos Šalies piliečių pagarbos ir atminties objektai.

2. Abiejų Šalių piliečiai galės nekliudomai lankyti bei prižiūrėti kapus, kapines ir tautiečių laidojimo bei atminties vietas, kurios yra kitos Šalies teritorijoje.

3. Šalys bendradarbiaus nustatant ir registruojant kitos Šalies piliečių laidojimo vietas savo teritorijoje. (...)

27 straipsnis

1. Ši Sutartis turi būti ratifikuota ir įsigalios nuo pasikeitimo ratifikaciniais dokumentais dienos.

2. Ši Sutartis sudaroma 15 metų laikotarpiui. Po to jos galiojimas automatiškai pratęsiamas penkerių metų laikotarpiams, jei viena iš Šalių nenutrauks jos notifikavimo būdu ne vėliau kaip prieš metus iki eilinio Sutarties galiojimo termino pabaigos.

Sutartis sudaryta Vilniuje 1994 m. balandžio 26 d. dviem egzemplioriais, kiekvienas lietuvių ir lenkų kalbomis, ir abu šie tekstai turi vienodą galią.

(Pabaiga)

Metus apžvelgus (Žaliosios medinės gyvatės metų sulaukus)

Rytis Motiejūnas

Sausiui pervirtus į antrąją pusę šalčių nematyti. Sinoptikai tikina, kad žiemos šiemet jau nebus, kažkas bando aiškinti, kad gal pavasariop šaltukas dar parodys savo nagus. Kol kas orai primena ne kalendorinės žiemos vidurį, bet vėlyvą rudenį, vėjuotą spalį ar lapkritį. Žmonės kraipo galvas – tokios vėtros tikrai senokai matytos. Kol vėjo genami gaisrai niokoja Kaliforniją, o neregėto stiprumo audra talžo Airijos ir Britanijos pakrantes, mes gyvename ir be sniego, ir be šalčių. Gamtininkai ginčijasi, ar tikrai žiemos vidury apsivers barsukas, kiti kikena, kad jis net nebuvo užmigęs...

Ką mums davė 2024-ieji? Pasaulyje siautėjo ne tik gamtos stichijos, bet ir karai bei politiniai konfliktai. Tebesitęsė Rusijos agresija Ukrainoje, kur užpuolikai stumia jos gynėjus. Artimuosiuose Rytuose Izraelis lyg ir susitarė su HAMAS organizacija ir, nutraukę ugnį, pradėjo keistis žydais įkaitais bei kalėjimuose laikomais palestiniečiais. Situaciją šiame regione kiek trikdo ir įvykiai Sirijoje, kur griuvo Rusijos ir Irano remtas Asadų šeimos klanas, valdęs pusšimtį metų. Bet valdžią perėmė Turkijos paremti islamo fundamentalistai, todėl spėliojama, kaip jie suvaldys margą tautinį ir religinį Sirijos gyventojų konglomeratą. Juk ten gyvena net apie dešimtadalį krikščionių. Dalis sirų jau grįžo namo, bet dauguma jų buvo kaimyninėje Turkijoje.

Lietuvoje praėję metai buvo rinkimų ir referendumų metai. Rinkimai vyko net treji. Europarlamento rinkimuose, kurie šįkart nesutapo su jokiais kitais, nugalėjo valdantieji konservatoriai, TS-LKD. Kai rinkėjų aktyvumas būna mažas (šįkart jis siekė tik 28 proc.), visada nugali partija, kurios rinkėjai yra patys drausmingiausi. Paprastai tokie būna konservatoriai, todėl jie gavo 3 vietas iš 11, skirtų Lietuvai Europarlamente. Kituose rinkimuose konservatoriams sekėsi prasčiau. Į antrąjį prezidento rinkimų turą, kaip ir 2019 m., pateko prezidentas G. Nausėda ir ministrė pirmininkė I. Šimonytė. Ir nugalėtojas, ir pralaimėtoja išliko tie patys, tik šį kartą rezultatas buvo ne 66 % ir 33 %, kaip prieš penkmetį, bet 75 % ir 25 %. Galima spėlioti, kam, kiek ir iš ko „nubyrėjo“ balsų iš pirmąjį turą pralaimėjusiųjų kandidatų, bet pareigas einantis prezidentas savo populiarumą per 5 metus padidino dešimtadaliu.

Vasarą praskaidrino Lietuvos dainų šventė. Šiemet ji buvo jubiliejinė, nes skirta pirmosios Dainų šventės šimtmečiui (1924). Dainų švenčių tradicija perimta iš protestantiškų Latvijos ir Estijos, kur jos vyko nuo XIX a. pabaigos. Tai ne tik dainos ir šokiai. Tai kartu ir lietuvių tautos vienybės simbolis. Ji švenčiama viso pasaulio lietuvių. Lietuvių Lietuvoje ir už jos ribų. Šventėje dalyvavo ne tik dauguma Seinų ir Punsko krašto šokėjų ir dainininkų, bet ir dzūkai iš kitur – Kanados ar JAV. Nors šiais laikais pasigirsta mokytų „išminčių“ (betaučių kosmopolitų) pasišaipymų, kad Dainų šventė tėra sovietmečio palikimas, nereikia užmiršti, kodėl mūsų šiaurinės kaimynės ją turi nuo carų laikų, o mes tik šimtą metų – rusifikacija Lietuvoje visada buvo žymiai nuožmesnė nei Latvijoje ar Estijoje. O štai lenkai tokios tradicijos neturi...

Rudenį atėjo metas ir Seimo rinkimams. Kaip paprastai labiausiai nukentėjo valdančiųjų partijų populiarumas. Didžiausia valdžios partija, konservatoriai, neblogai pasirodę daugiamandatėje apygardoje, vos vos nusileidę socialdemokratams, tačiau kaip ir 2016 m. buvo sutriuškinti vienmandatėse Seimo rinkimų apygardose. I. Šimonytė ir vėl nugalėjo Vilniuje, Antakalnyje, tačiau partijos vadovas G. Landsbergis įsigudrino pralaimėti Kaune, apygardoje, kuri rinko konservatorių kandidatus nuo pat 1992 m. Kiek užtikrinčiau gyvuoja Liberalų sąjūdis, išlaikęs turėtą populiarumą, bet trečioji koalicijos Laisvės partija tiesiog nušluota ir neteko parlamentinės partijos statuso.

Seimo rinkimus, kaip ir prognozuota, laimėjo Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP). Tačiau tuo politinis turgus nesibaigė. Mat jau beveik ketvirtis amžiaus, kai nei viena partija, laimėjusi parlamento rinkimus, Lietuvoje nesugeba gauti absoliučios balsų daugumos, todėl tenka ieškoti sąjungininkių valdančiajai koalicijai suformuoti. Tas pats nutiko ir LSDP – iš pradžių šios partijos rėmėjus ištiko šokas, sužinojus, kad rinkiminis partijos veidas, jos vadovė Vilija Blinkevičiūtė, nežada palikti europarlamentaro kėdės Briuselyje ir perleidžia teisę formuoti vyriausybę Gintautui Paluckui. Taip suklaidinti rinkėjai tuoj po to pakartotinai nustebinti socialdemokratų

noro į koalicinę daugumą priimti ne valstiečius-žaliuosius (kaip žadėta prieš rinkimus), bet naują politinę jėgą – „Nemuno aušros“ (NA) partiją, vadovaujamą R. Žemaitaičio.

Kilo didelis triukšmas. Mat NA vadovas, ką tik išėjęs iš Seimo ir tuoj pat grįžęs į jį su 20 savo partijos deputatų, senokai erzina Lietuvos visuomenę savo kontroversiškomis kalbomis. R. Žemaitaitis tikrai nėra politikos naujokas, kaip bandoma jį vaizduoti. Jis politikoje reiškiasi jau gerus du dešimtmečius, yra buvęs ir tas pats Seimo vicepirmininkas (juo ir dabar norėtų būti), tačiau jokių kalnų nenuvertė. Turbūt didžiausias jo „pasiekimas“ yra tai, kad jis iš buvusio prezidento R. Pakso vadovaujamos partijos sugebėjo išgrūsti patį partijos įkūrėją. Taigi, šis žmogus neabejotinai yra intrigų meistras, o jo nesuvaldomas liežuvis, provokatoriškai tauškiant apie viską (iš esmės apie nieką), jau ima kelti įtarimus, kad kalbos, o ne darbai yra jo veiklos rezultatai. Erzinant visuomenę kalbomis apie „pagaliukus“, o dabar jau perėjus ir prie Ukrainos juodinimo, kyla labai negerų įtarimų. Juk visai netoliese vyksta žiaurus karas, o kalbos apie korupciją ne laiku ir ne vietoje. Kurgi tos korupcijos nėra? Įsivaizduokime, kad JAV, prieš pradėdamos teikti pagalbą antihitlerinės koalicijos (Anglija, SSRS) nariams Antrojo pasaulinio karo metu, staiga ima postringauti apie korupciją...

Todėl naujoji valdančioji dauguma pradeda gailėtis pasikvietusi į kompaniją NA. Pikti liežuviai kalba, kad tai įvyko visai ne dėl LSDP noro turėti tvirtą daugumą Seime (visgi 20 aušriečių solidžiau nei 8 valstiečiai), o dėl naujojo Seimo pirmininko S. Skvernelio asmeninės antipatijos buvusiam bendražygiui R. Karbauskiui. O juk galėjo susitarti! Kaip sakoma, vardan tos Lietuvos. Dabar jau ir prezidentui teko didžiulis iššūkis atrinkinėjant NA siūlomus nepartinius ministrus. Kol Prezidentūra vargo juos kamantinėdama, NA vadovas tiesiog pareiškė, kad jei jau ministrus siūlo ne jis, tai ne jis už juos ir bus atsakingas!

Spėlioti gan sunku, bet politinė kova visada žada netikėtumus. Štai ir Agnė Širinskienė, į Seimą patekusi tik su NA sąrašu, jau perbėgo pas S. Skvernelio demokratus. Tai lyg ir rodo tikėtiną NA lakstymo ir išsilakstymo kryptį, o cinikai prisimena, kad ši politikė, kažkada buvusi dešiniąja R. Karbauskio ranka, labai mėgo kritikuoti tą patį S. Skvernelį. Gerai nors, kad pagaliau nutarta siekti skirti gynybai po 5–6 % bendrojo vidaus produkto, kas iš esmės yra beveik dvigubai daugiau nei šiandien. Šitas sprendimas yra teisingas ir laiku priimtas, nors ir pradėta diskutuoti, iš kur tam gauti pinigų. Ir ne tik todėl, kad karo sėkmę užuodęs Rusijos vadovas naudojasi savo kiekybine persvara ir toliau stumiasi į Ukrainos gilumą, ją naikindamas, kartu keldamas ultimatumus. Naujasis JAV vadovas ne tik stebina savo pareiškimais apie Grenlandiją ar Panamą, bet ir reikalauja iš NATO sąjungininkų Europoje skirti pakankamą dėmesį savai gynybai. O tarp jų nėra vienos nuomonės. Esu matęs internete grafiką, kur susietas šio aljanso sostinių nuotolis nuo Maskvos ir jų skiriamos išlaidos gynybai. Visai nenuostabu, kad daugiausia gynybai skiria Rytų Europa, jau spėjusi pajusti rusų išvaduotojų „saldybę“, o mažiausiai tuo rūpinasi Pietų ir Vakarų Europos valstybės. Toks senosios Europos aklumas glumina – jie naivūs ar tiesiog papirkti?

Karas Ukrainoje pasiekė slogią aklavietę. ES vadovai teikė ukrainiečiams paramą su visokiomis išlygomis (negalima duoti toliašaudžių raketų, negalima atakuoti didžiųjų Rusijos miestų ir panašiai), bet ir jų pačių karinės pramonės galimybės išlieka ribotos. Senoji JAV demokratų administracija teikė daugiau pagalbos, bet irgi nuogąstavo dėl visokių „raudonų linijų“. Kaip nugalėti priešininką, kai gali boksuotis tik viena ranka? Agresorių nestabdė jokios linijos, net kareivių jiems parūpino Šiaurės Korėja. Ukraina suniokota, kasdien terorizuojama, jos gyvybiškai svarbi infrastruktūra funkcionuoja su pertrūkiais. Gal tik gamta pasigailėjo atakuojamųjų (sako, kad 2024 m. buvo šilčiausi per pastaruosius du šimtmečius) ir šie nesušalo. Net Ukrainos vadovas V. Zelenskis pripažino, kad karinėmis priemonėmis nėra galimybių atsikovoti Krymo ir Donbaso, todėl būtina siekti taikos. Bet kaip ją pasiekti, kai V. Putinas nori visos Ukrainos?

Ekstravagantiškasis D. Trumpas mėgsta kalbėti be užuolankų, žada vėl paversti Ameriką (JAV) didžia. Jo priešininkai (kaip ir 2016 m.) jį kaltina prorusiškumu, tačiau karas prasidėjo ne jo kadencijos metu. Naujasis prezidentas garsėja kaip derybininkas, tarptautinę politiką įsivaizduojantis kaip biznio reikalų tvarkymą. Ir nors visi sutaria, kad vienasmenėse derybose V. Putinas turbūt sugebėtų apgauti D. Trumpą, kartu pripažįstama, jog pastarasis labai nemėgsta pralaimėti! Ukrainiečiai nori taikos derybų, bet norėtų ir garantijų, kad nebus vėl užpulti po kelerių metų. Ar tai įmanoma pasiekti? Daug kas priklausys ne tik nuo JAV vadovo, bet ir europiečių pozicijos. Ji gali ir keistis. Štai Vokietijoje rinkimai bus jau vasarį.

Kova dėl prezidento posto Lenkijoje pavasarį irgi bus itin arši. Nors žinome du pagrindinius pretendentus, bet visai gali būti, kad nugalėtoją nulems trečiojo ar ketvirtojo kandidato rėmėjų balsai antrajame rinkimų ture!

Prasidėjo rytietiški Žaliosios medinės gyvatės metai. Sakoma, kad ji simbolizuoja gamtos jėgas, augimą ir harmoniją, skatina atsinaujinimą, harmoniją su savimi ir aplinka. Belieka palinkėti Jums tokių metų...

Sausio 13-oji - Laisvės gynėjų diena

Punsko Dariaus ir Girėno mokykloje

Sausio 13-oji – Laisvės gynėjų diena, Lietuvos valstybinė šventė. Ši diena minima mūsų mokykloje kasmet.

Ankstyvą rytą languose sužibo vienybės ir pergalės žvakutės. Tokiu būdu prisijungėme prie visos Lietuvos. Šis atminimo simbolis liudija, kad „atmintis gyva“. Ketvirtos pamokos metu VI a klasės mokiniai prie plazdančių žvakučių liepsnelių susirinkusiems moksleiviams, tėveliams ir mokytojams priminė dramatiškas 1991 metų sausio dienas, kai Lietuvos visuomenė, vienijama aukštesnių tikslų ir idėjų, apgynė nepriklausomybę. Rimti ir susikaupę visi klausėsi svarbiausių faktų, deklamuojamų eilių. Žuvusieji ir nukentėję kovojant už Lietuvos laisvę atminti ir pagerbti ne tik liūdesiu, bet ir dėkingumu. Juk šie didvyriai parodė, kokia neįkainojama yra laisvė, koks svarbus buvo Lietuvos likimas... Iš keturiolikos visiškai paprastų, minioje buvusių ir tik rankomis prieš tankus mėginusių atsilaikyti Lietuvos žmonių brutali sovietinė agresija atėmė tai, ką brangiausia turi žmogus – Dievo dovanotą gyvybę ir teisę gyventi.

Tomo Bernecko nuotr.

Mūsų šventa pareiga geriau pažinti ir gerbti savo tautos praeitį, išmokti prisiimti atsakomybę ir prisidėti prie šviesesnės ateities kūrimo. Dirbkime, kovokime dėl laisvės. Tai ir bus žuvusiųjų atminimo gražiausias pagerbimas. Šiandien drąsiai ir garsiai galime ištarti žodį Lietuva. Būkime verti jos ir visų, kurie savo kraujo auka išaugino mūsų laisvę.

Tomo Bernecko nuotr.

Kiekvienas pagalvokim mintyse,
Ar mes verti aukos, vardu gyvybė,
Kurią sudėjo Lietuvos gynėjai
Ant Laisvės aukuro,
Tą baisią Sausio 13-osios naktį
Prieš tankus rankom tuščiomis stovėję,
Mirties, kančios ir skausmo nepabūgę?

Suvalkų trikampyje

Suvalkų trikampyje kiekvienais metais paminima Sausio 13-oji. Lietuvių kultūros namai ir lietuvių mokymo įstaigos jungiasi prie visos Lietuvos pilietinės akcijos „Atmintis gyva, nes liudija“ (šiemet ši akcija pakeitusi pavadinimą į „Pergalės šviesa“).

Sausio 12 d. Seinų bazilikoje buvo atnašaujamos šv. Mišios už 1991 m. sausio 13-osios naktį Vilniuje žuvusius Laisvės gynėjus. Po Mišių Lenkijos lietuvių bendruomenės valdyba ir kiti visuomenininkai aptarė Seinų krašto istorijos ir kultūros paveldo įamžinimo problemas.

Sausio 13 d. Punske, Partizanų gatvėje, prie Vyčio kryžiaus paminklinio akmens, skirto laisvės kovotojams, Lenkijos lietuvių organizacijų vadovai, Punsko savivaldybininkai, kultūros namų vadovai uždegė simbolines atminimo žvakes.

Vėliau prie 100-mečio varpo skulptūros Punsko senosiose kapinėse susirinkusieji punskiečiai (ir ne tik) sugiedojo „Tautišką giesmę“, degė atminimo laužą, dainavo patriotines dainas. Nemažai tėvų buvo atsivedę savo mažąsias atžalas.

Irenos Gasperavičiūtės nuotr.

Seinų lietuvių „Žiburio“ mokykloje

Iš Suvalkų lietuvių mokyklos archyvo

Suvalkų lietuvių pagrindinėje mokykloje

Irenos Gasperavičiūtės nuotr.

Punsko senosiose kapinėse

PER AUKAS – TRIUMFAS

Trioletas

Mūsų Tėvynė triumfavo –
Atimtą LAISVĘ atgavo,
Parlamentui nubalsavus!
Mūsų Tėvynė triumfavo,
Keturiolika praradus,
Kai priešų tankai šturmavo...
Mūsų Tėvynė triumfavo –
Atimtą LAISVĘ atgavo!

Jeronimas Šalčiūnas

Antano Baranausko gimimo metinių minėjimas

Dalia Astrauskienė

Prieš 190 metų, 1835-ųjų sausio 17 dieną, Anykščiuose gimė Antanas Baranauskas – poetas, teologas, kalbininkas, giesmių kūrėjas, Seinų vyskupas, kuris pirmasis Seinuose pradėjo sakyti pamokslus lietuvių kalba. Šia proga Vysk. Antano Baranausko fondas „Lietuvių namai“ Seinuose kartu su A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniu muziejumi š. m. sausio 19 d. Seinų „Lietuvių namuose“ surengė 190-ųjų gimimo metinių minėjimą.

Seinų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bazilikoje buvo atnašaujamos šv. Mišios. Joms pasibaigus kartu su Lenkijos lietuvių bendruomene simboliškai vainikuotas šalia bazilikos esantis vyskupo paminklas (skulptorius Gediminas Jokūbonis, 1999 m.).

Iš Seinų „Lietuvių namų“ archyvo

Po šv. Mišių padėta gėlių prie A. Baranausko paminklo

Į renginį atvyko gausi delegacija iš Lietuvos: Anykščių seniūnijos seniūnas Eugenijus Pajarskas bei Anykščių rajono savivaldybės kultūros ir turizmo skyriaus specialistė Inga Radzevičienė, Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, Marijampolės V. Mykolaičio-Putino muziejaus vyr. muziejininkė Valė Klesevičienė, bei mūsų krašto lietuvių organizacijų atstovai, lietuviškų mokyklų mokytojai ir moksleiviai, kurie aktyviai dalyvavo muziejaus parengtose edukacinėse veiklose.

Iš Seinų „Lietuvių namų“ archyvo

A. Baranausko gimimo metinių minėjimas Seinų „Lietuvių namuose“

Dėkojame Memorialinio muziejaus direktorei Audronei Pajarskienei už pristatytus svarbiausius Antano Baranausko gyvenimo faktus ir nuveiktus darbus bei poeto gimtinės moterų vokalinei grupei „Ažupietės“ (vad. V. Juciuvienė), padovanojusiai nuostabią A. Baranauskui atminti skirtą koncertinę programą.

Kasdieninė duona

RASA ŽUKAUSKIENĖ

Daugelis mūsų, pagalvoję apie duoną, prisimename vaikystę, šeimą ir namus. Jos kvapas pasklisdavo po visus kambarius. Duona – vienas seniausių ir universaliausių žmonijos maisto produktų. Ji užėmė pagrindinę vietą mūsų kultūroje, tikėjime ir istorijoje.

Tradicinė naminė duona yra esminis mūsų virtuvės elementas. Daugelyje namų jos kepimas tapęs tradicija, kuri teikia didelį malonumą ir pasitenkinimą. O šviežias rusvas kepalas – neatsiejama šeimos švenčių ar tiesiog bendrų vaišių dalis.

Duona, kuri šimtmečius buvo vienas iš žmogaus mitybos pagrindų, nuėjo ilgą kelią nuo paprastų blynų, keptų ant karštų akmenų, iki šiandien žinomų įvairiausių formų ir skonių. Šis iš pažiūros paprastas kepinys, daugelio kultūrų pagrindinio maisto simbolis, bėgant metams vystėsi, prisitaikydamas prie besikeičiančio skonio, maisto pasirinkimo ir įvairių ingredientų. Tačiau plėtojantis maisto pramonei ir didėjant sąmoningumui sveikos mitybos klausimu, duona tapo daugelio diskusijų apie jos poveikį sveikatai objektu.

Skirtinguose žemynuose, įvairiose šalyse duona skiriasi išvaizda ir skoniu. Tačiau, nepaisant formos, miltų, iš kurių gaminama, rūšies ir skonio, šis kepinys beveik visose kultūrose yra kasdienis maistas. Duona ant mūsų stalų yra kasdien. O kai kas nors mums yra įprasta, retai susimąstome, iš kur tai atsirado.

Tiksli duonos atsiradimo data niekam nežinoma. Taip pat datomis daug kur esą spekuliuojama. Analizuojant seniausius istorijos šaltinius, galima spėti, kad duona jau buvo valgoma prieš 10–11 tūkstančių metų. Pirmieji žmogaus auginami grūdai buvo soros (akmens amžiuje). Jos buvo laikomos pagrindine patiekalų sudedamąja dalimi. Duona gaminta specifiniu būdu. Javų grūdus sumaldavo tarp akmenų, sumaišydavo su vandeniu, o gautą tešlą kepdavo ant karštų akmenų. Soras augino ne tik Artimųjų Rytų gyventojai, bet ir romėnai bei graikai.

Kiti žmogui žinomi grūdai buvo kviečiai. Kinai juos pradėjo auginti prieš 5000 metų. Po ryžių ir sorų tai buvo dažniausiai auginami javai – dėl maistinių medžiagų ir galimybės ilgai laikyti.

Duona buvo žinoma ir graikams. Ji nebuvo lengvai pasiekiama, nes alyvmedžių regiono gamtinės sąlygos nebuvusios visiškai palankios grūdų auginimui. Pabandžius pagerinti dirvožemį, tai pavyko. 600 m. prieš Kristų pradėta tobulinti kepimo meną, tačiau duona buvo laikoma prabangiu maistu.

Graikų dėka apie duoną sužinojo romėnai. Oktaviano Augusto laikais Romoje veikė 300 kepyklų. Buvo kepamos įvairios rūšys, eksperimentuojama su formomis. Romėnai kepdavo kūginėse krosnyse storomis sienelėmis, taip pat moliniuose puoduose, dengtuose pelenais. Tokios duonos kepamos ir šiandien.

Lietuvoje vasario 5-ąją yra švenčiama Duonos diena. Nuo seno lietuviai garbino ugnies deivę Gabiją ir kasdienį maistą – duoną. Šią dieną buvo kepama duona, atliekamos aukojimo apeigos.

„Dabartinėje Lietuvos teritorijoje žemdirbystė, o su ja ir duona, atsirado kiek daugiau kaip prieš 3000 metų. Tuo metu dar nebuvo žinoma duonkepė krosnis, tad anų laikų duona turėjusi būti panaši į paplotėlius ar blynus, pasakoja gastronominio paveldo tyrinėtojas prof. Rimvydas Laužikas. Jo teigimu, pirmieji juodos ruginės duonos kepalai, kokius esame įpratę valgyti šiuo metu, buvo iškepti tik maždaug prieš 800 metų ir nuo anų laikų ruginės duonos receptas praktiškai liko nepakitęs.“ (fazer.lt)

Archeologai seniausią krosnį surado Kernavėje. IX–XIV amžiaus duonos gabalėlių yra aptikta įvairiuose Lietuvos piliakalniuose, pvz.,

Božėnos Bobinienės nuotr.

Apuolės, Mažulionių, Bekešo kalne Vilniuje. „Mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad anuometinės duonos gaminimo technologija buvusi labai panaši į tą, kuri žinoma ir šiais laikais“, – aiškino prof. R. Laužikas. (fazer.lt)

Lietuva kūrėsi aplink Vilnių – labai nederlingose žemėse, bet rugiai užderėdavę.

„Kuriantis miestams, valstybei, ruginėmis kruopomis, miltais bei iš jų iškepta duona buvo galima pamaitinti daug žmonių, o tai buvo labai svarbu. Be to, grūdai buvo vienintelis anų laikų produktas, kuris negedo. Jį buvo galima lengvai pervežti dideliais atstumais ir, jei pasitaikė derlingi metai, kaupti kaip maisto atsargas. Susikūrus Lietuvos valstybei būtent Vilniaus regiono maistas tapo valdovų, diduomenės virtuvių dalimi, tad ruginius patiekalus Lietuvoje valgė praktiškai visi: tiek bėdžiai, tiek kunigaikščiai. Iš ruginių miltų kepta ne tik duona, bet ir blynai.“ (fazer.lt)

Juoda ruginė duona gali būti laikoma vienu iš Lietuvos valstybingumo atributų.

Kaip matome, duonos istorija ilgaamžė. Kalbėdami apie duoną, negalime nepaminėti, kaip labai ji buvo gerbiama bei kokia buvusi jos simbolika. Manau, kad ne vienuose namuose kai kurie papročiai išlikę.

· Seniau prieš pirmą kartą pjaustant duoną ant jos buvo padaromas kryžiaus ženklas, o kai netyčia nukrisdavo ant žemės, būdavo paimama, atsiprašoma ir pabučiuojama.

· Senos duonos neišmesdavo. Iš sausos gamindavo kitus patiekalus, maltos sausos duonos dėdavo į sriubas ir padažus.

· Atsisveikinant būdavo įteikiama riekelė duonos kaip palaiminimo kelionei ir pranešimo apie laimingą sugrįžimą ženklas.

· Pagal seną tradiciją pirmojo iš krosnies ištraukto kepalo nebuvo leidžiama pjaustyti – jį reikėjo sulaužyti. Priešingu atveju duona galėjo nepavykti kitus 7 kartus kepant.

· Prieš šimtmečius duona padėdavo apsispręsti, kur dėti lovą – šeimininkas duonos padėdavo kiekviename kambario kampe. Ten, kur iki kitos dienos nesupelijo, galima buvo pastatyti lovą.

· Duona turėjo saugoti nuo bado ir nelaimių – mamos jos dėdavo į kūdikių drabužėlius, o krikšto mamos naujagimiams dovanodavo „duonos lėles“.

· Didįjį šeštadienį nešamuose krepšeliuose duona atsiduria ir palaiminimui – duonos palaiminimas turėtų nešti klestėjimą ir gerovę.

DUONA

(Ištrauka)

Aš nežinau, tačiau senobinėje mano tėvo, dzūko, troboje
Jei kam netyčia ant aslos nukrisdavo
Duonukės kandamas, turėdavai pakelti,
Nupūsti dulkes, pabučiuoti tarsi Dievą Tėvą,
Atsiprašyti duoną, pasakyti jai,
Kad aš netyčia, pati juk supranti,
Matai, koks atgrubnagis aš esu. Atleisk!
Ir duona nesupykdavo, atleisdavo.
Baisiausia neganda dzūkeliui buvo
Supykint duoną, daug baisiau nei patį Dievą ar karalių –
Supykus duona iš namų pabėgdavo.
Senobinėse dzūko, mano tėvo, būklėse
Griežčiausiai draudė duoti duonos arkliui,
Ėriukui, karvei ar karveliui,
Nebent tik šuniui, tas suprantama, juk
Šunims visur ir visada nesigailėta duonos,
Šunims visuomet dera, kur geresnis kąsnis,
Tam jie ir šunys, šunimis dangaus leisti,
Kad saugotų turtelį, lotų, kandžiotųsi,
Praneštų šeimininkui, kur ir kas įvyko.
Senobinėje dzūko troboje nemėtyta į pamazginę
Ar šiukšlių kampą pas duris
Šventosios duonos, paveldėtų papročių, tradicijų,
Nors buvo ir sužiedėję, pasenę bei priplėkę.
Tatai tiesa, kad seno dzūko troboje
Nebūta šitiek duonos,
Kiek jos dabar prikrauta ant tėvynės stalo,
Bet tai nereiškia, kad ja galima švaistytis,
Nes ji – ne duona (šiurkščiai tariama), o duonelytė,
Duonukė, duonužėlė, duoneliūtė, duonelaitė,
Duonaitė, duonutėlė ir duonikė, ir duonutė –
Tokiais gražiais vardais senovė ją vadino.

Albinas Žukauskas

· Kūčių vakaro paprotys dalytis paplotėliu kyla iš duonos – seniau buvo dalijama duona. Duonos laužymas yra susitaikymo, atleidimo ir gerumo ženklas.

Senas lenkų paprotys sutikti svečius su duona ir druska yra svetingumo ir atvirumo ženklas.

· Duona buvo (ir tebėra) neatšaukiamai susijusi su krikščionių tikėjimu. Tai žemiškųjų gėrybių simbolis, kaip pasakyta Viešpaties maldos fragmente: „Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien“ (iš Evangelijos pagal šventąjį Matą). Ištisus šimtmečius su duona buvo elgiamasi pagarbiai ir pamaldžiai.

· Išmesti buvo nepriimtina, o ant žemės nukritę gabalai būdavo pakeliami ir pabučiuojami.

· Kad išvengtų negandos, žmonės laikydavosi atsargumo priemonių – duonai kepimo metu persiskyrus, nežiūrėdavo į duris, nes tada kas nors išeis iš namų (mirs), o žvilgsnį nukreipdavo į pirkios vidurį, kad atvyktų didelis svečias.

· Taip pat tikėta, kad norint geros duonos, reikia palikti šiek tiek tešlos duonkubilyje.

· Jei valgant duona krenta – nesi jos vertas.

· Iš pradžių gyvūnų nebuvo leista šerti duona, tik žmonės turėjo privilegiją ją valgyti.

· Šv. Agotos dieną pašventinta duona saugojo namus nuo gaisrų, o bičių avilius – nuo spiečių išsiskraidymo.

Duona savo paprastume slepia sudėtingumą – nuo skonių gausumo iki įvairaus poveikio sveikatai. Norint, kad ji būtų naudinga sveikatai, svarbiausia yra rinktis sąmoningai – pripažįstant maistinę vertę, vengiant perdirbtų produktų ir eksperimentuojant su naminiais receptais. Galiausiai duona gali ir turi būti subalansuotos mitybos dalis, palaikanti ne tik fizinę, bet ir psichinę gerovę, teikianti džiaugsmo valgant ir dalijantis maistu.

(Bus daugiau)

Pokyčiai žemės ūkyje

JURGITA STANKAUSKAITĖ

Nuo praeitų metų imta kalbėti apie rimtesnius pokyčius žemės ūkyje. Jau 2024 m. pabaigoje Lenkijos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros ministras Česlavas Siekierskis (Czesław Siekierski) užsiminė, kad siekiama ūkininkams ne pakenkti, o priešingai – palaikyti, sustiprinant jų poziciją valstybėje. Todėl 2025-aisiais (nors labiausiai tikėtina, kad 2026-ųjų pradžioje) žadama įgyvendinti tam tikrus planus. Vienas iš jų susijęs su žemės ūkio paskirties nuoma. Ši tema aktuali ir mūsų krašto ūkininkams, spėjusi sukelti skirtingų atsiliepimų liūną.

Ministras Č. Siekierskis pripažino, kad minėtoji tema daugelį metų buvo neliečiama, tačiau pagaliau pribrendęs reikalas privertė ieškoti sprendimų žemės ūkyje pasisėjusiems ir augantiems klaustukams. Jis akcentavo tai, apie ką mūsų kraštiečiai nuo seniai kalbėjo, jog kaimas, tai ne tik idiliška vieta gyventi. Tai pirmiausiai vieta, kurioje auginamas maistas piliečiams, tad reikia kaimui padėti gyvuoti ir klestėti.

Puikiai atsimename laikus, kai Lenkijai įstojus į Europos Sąjungą, prisijungus prie didžiųjų narių, žemės ūkio veikla užsiimantys verslininkai paragavo pirmųjų „nemokamai“ gautų priemokų ir ne iki galo prasmingai investavo pinigus. Dalis įsigijo naujus lengvuosius automobilius, pasidarė remontą namuose, pasigražino aplinką arba... audringai paūžavo.

Kaip sakoma, kiekvienas gali spręsti, ką su priklausančiais pinigais padaryti, tačiau ES skiriamų lėšų ūkininkams tikslas buvo ir yra kitoks – padėti vystytis žemės ūkiui. Kaip žinia, pirmieji metai ES narystėje buvo lyg šokiruojantis šuolis į pažangos siekiantį žemės ūkį. Reikėjo pratintis, mokytis, derintis, galiausiai keisti požiūrį į šioje veiklos srityje kuriamą sistemą. Kam buvo svarbu rimtai ūkininkauti, plėsti tėvų ar senelių užmegztą gyvulininkystę arba augalininkystę, tas gaunamas priemokas už valdomos žemės hektarus ėmė vis protingiau investuoti. Tuomet tai buvo didelė pagalba mūsų „gaspadoriams“.

Visai neseniai pačioje „Aušroje“ rašėme, kad šiais laikais priemokų sumos nėra adekvačios augančioms išlaidoms, bet visi rimti ūkininkai pritaria, kad ir tai gerai, ką gaunama, juk vis koks papildomas pinigas bent trąšoms įsigyti. Anot mūsų ūkininkų, labiausiai šias lėšas vertina tie, kurie yra oficialūs žemės turto savininkai, tačiau nieko bendra su ūkio prakaitu neturi. Mat naudojimasis priemokomis neauginant nei vieno gyvulio yra lyginamas su nesąžiningu ir neapgalvotu ES skiriamų lėšų švaistymu. „Aš gaspadoraunu ir gaunu ciek pac, kiek tas, katris nieko nedaro ir ima pinigus už tai, kad paveldėjo tėvų žamį. Už tuos pacus pinigus aš trąšų prispirksiu, o anus ir metus gali pragyvenc“, – sako mūsiškiai. Taip daugelį metų dalis tų, kurie valdo žemę, sėkmingai naudojasi priemokomis, nei

grašio neįdėdami į dirvą. O kam, jeigu ja naudojasi, tarkim, kaimynas, kuriam kiekvienas papildomas hektaras padeda užauginti papildomą galviją. Išeina, kad ir vienam, ir kitam gerai. Iš ES paramą gaunantys privalo dirbti turimą žemės plotą, todėl leidžia kaimynui naudotis žeme. Kaimynas patenkintas, nes nereikia toli važiuoti árti (kaip neretai Lietuvoje nuomojamų laukų). Be to, užauga tiek javo arba žolės, kiek jam trūksta. Abipusė nauda, popieriuose ir kišenėje tvarka. Ko daugiau reikia?

ES parama skirta aktyviems ūkininkams, tad toks lėšų naudojimas neatitinka aktyvaus ūkininkavimo sąvokos. Atėjo laikas pokyčiams. Šalyje formuluojami kriterijai, leisiantys atsijoti aktyvius ūkininkus nuo neaktyvių, ir jau yra paruoštas žemės ūkio paskirties nuomos įstatymo projektas. Siūlomi pokyčiai turėtų išspręsti nuomos sutarties pasirašymo, nuomos mokesčio bei šalių teisių ir pareigų problemas. Be to, raštiška sutartis pagaliau įgautų galią, sumažintų žodinių sutarčių skaičių.

Anot ministro, naujos nuomos sutarties pasirašymo taisyklės neturėtų nei vienai susitarimo šaliai pakenkti. Mat žemės nuomotojas toliau naudosis Žemės ūkio socialinio draudimo fondo (KRUS) sistema ir kitomis paslaugomis, o nuomininkas ne tik teisiškai naudosis nuomojama žeme, bet ir galės, pavyzdžiui, gauti subsidijas degalams, naudotis ekologinėmis sistemomis ir kita finansine parama, susijusia su pasirinkta gamyba. Nauji įstatymai turėtų paskatinti pasirašyti ilgalaikes nuomos sutartis, teikiančias užtikrintumą ateičiai – užsiimti rimtomis, ilgalaikėmis investicijomis. Maža to, svarbu pabrėžti, kad nuomininkas turės visišką teisę pirmasis pretenduoti į dirbamos žemės ploto įsigijimą.

Taip pat verta paminėti, kad jau reguliuojami teisės aktai, kuriais siekiama galimo konflikto atveju apsaugoti gamintojus ir žemės ūkio produkciją kaimo teritorijoje. Jeigu ūkininkų pasirinkta gamyba skirta vartotojams, tuomet žemdirbiai privalo turėti tinkamas sąlygas ir užtikrintą veiklos stabilumą. Mat ne visuomet, bet labai dažnai ūkininkai susiduria su konfliktine situacija, kai į kaimą atvykusieji miestiečiai prieštarauja dėl per didelio garso, kvapo ar kitų „nepatogumų“.

Jurgitos Stankauskaitės nuotr.

Ministras kalbėjo, kad „jeigu kas nors persikelia iš miesto į kaimą, privalo įsisąmoninti, kad kaimas susijęs su žemės ūkiu, čia kas nors gaminama, kas nors auginama. Visam tam reikalingi nuolat važinėjantys traktoriai, laukai yra purškiami, tręšiami ir dažnai vėlyvą vakarą arba ankstyvą rytą ūkininkai vežioja mėšlą. Be to, ir naktimis kertami javai, o tokiu metu ir gyvulys užbliauna. Tai jie mums gamina maistą, už tai turėtume jiems būti dėkingi“. Tai ne ūkininkas iš kažkur ateina, o miestietis atsikrausto į ūkininko erdvę. Anas privalo prisiderinti prie naujos aplinkos.

Taigi ne šiaip sau ES vyksta ūkininkų protestai. Galbūt dar negreitai išsipildys jų norai, tačiau ūkininkai pamažu išeina iš piliečių pavėsio.

Izabelės Filevičienės atminimui

ALDONA VAICEKAUSKIENĖ

Pirmąją Kalėdų dieną, sulaukusi 95-erių metų, Anapilin iškeliavo garsi mūsų krašto tautodailininkė, margučių margintoja Izabelė Filevičienė. Savo krašte buvo pripažinta margučių karaliene. Jos margučiai – ypatingi. Atlikti skutinėjimo technika, tik Izabelei būdingu stiliumi. Tai nepakartojamas marginimo būdas, sukurtas jos pačios vaizduotės ir išmonės. Be margučių, dar yra sukūrusi ir kitų tautodailės darbų.

Izabelė buvo ypatingas žmogus, apdovanotas daugybe talentų. Tačiau visų pirma – gera moteris, skleidžianti šilumą. Labai gražiai sugyveno su kaimynais, pažįstamais. Kiekvienam surasdavo gerą žodį, paguodą, nors pati turėjo daugybę rūpesčių, patyrė nelaimių, sunkiai dirbo, kad išaugintų vaikus ir išleistų į gyvenimą. Anksti mirė vyras ir visa našta teko vienai, bet ji niekada nesiskundė. Visada būdavo giedros nuotaikos, pasiruošusi padėti kitiems. Per laidotuves kunigas labai nuoširdžiai pasakojo apie savo parapijietę Izabelę. Džiaugėsi padovanotu margučiu, jos rankomis padarytu rožiniu. Išvardijo daugybę gerų moters savybių. Pabrėžė jos atsidavimą maldai. Izabelė visada meldėsi ta kalba, kurią buvo išmokusi iš tėvų, nors gyveno mišrioje šeimoje. Vaikai mokėjo lietuviškai, bet sukūrė jau mišrias šeimas.

Izabelė Filevičienė

Iš šeimos albumo

Iš kairės pirmoje eilėje brolis Vitas, pusbrolis Danielius Pečiulis, antroje eilėje sesuo Katrutė Degutienė, pusseserė Kastulė Pečiulytė-Zdanavičienė ir Izabelė

Izabelė gimė 1929 m. gegužės 25 d. Juozo ir Marytės (Pečiulytės iš Vidugirių) Krakauskų šeimoje Raistinių kaime. Turėjo vyresnį brolį Vitą, dar jaunesnį Juozą ir penkias seseris: Katrę, Onutę, Anelę, Birutę ir Adelę. Broliui Juozui buvo tik 19 metų, kai jis išsiųstas dirbti įgyvendinant to meto akciją „Służba Polsce“ („Tarnyba Lenkijai“). Įvykus nelaimingam atsitikimui žuvo trys jauni vyrukai, tarp jų ir Juozas. Tada laukuose buvo pilna visokių po karo likusių šaudmenų. Jie surado granatą ir panorėjo ją išardyti, bet granata netikėtai sprogo ir nusinešė trijų jaunų vyrukų gyvybes. Brolis Vytautas liko tėviškėje. Nesukūrė šeimos. Daugiausia dirbo su seserimi Onute, kuri taip pat pasiliko vieniša. Sesuo Katrė su savo būsimu vyru išvyko ieškoti darbo į Rytprūsius. Susirado darbą, gyvenimo vietą ir sukūrusi šeimą apsigyveno netoli Olecko. Ten gyvena iki šių dienų. Sesuo Anelė ištekėjo už Jaskevičiaus ir apsigyveno Punske. Seserys Birutė ir Adelė baigė Punsko licėjų. Sukūrusios šeimas, pasistatė namus ir gyveno Punske. Abi ilgą laiką dirbo Punsko savivaldybėje. Adelė jau mirusi, o Birutė, palaidojusi vyrą, gyvena viena. Dažnai ją lanko dukra Aldona, gyvenanti Varšuvoje. Abi jos mielai dalijosi savo prisiminimais apie Izabelę. Viena pasakojo apie ją kaip seserį, o kita – apie savo tetą ir kartu krikšto motiną. Atrodo, kad Aldona iš tetos Izabelės paveldėjo

daug gerų savybių: darbštumą, atsakomybę, polinkį menui. Ji sugeba atnaujinti spintą, atlikti remontą tėvų namuose ir imasi kitų labiau vyriškų darbų. Daug laiko praleidžia Punske pas savo mamą ir labai vertina tetos Izabelės margučių kolekciją.

Savo būsimą vyrą Izabelė sutiko namuose. Pagal kaimyno Gedimino pasakojimą, į Smalėnų mokyklą buvo atkeltas dirbti mokytoju Česlovas Filevičius iš Kudarevščiznos (kaimas, įsikūręs Augustavo girioje). Vienu metu jam teko dalyvauti visuotiniame gyventojų surašyme. Tarp kitų kaimų buvo priskirti ir Raistiniai. Atėjęs pas Krakauskus ir pamatęs Izabelę, susižavėjo ja visam gyvenimui. Pradėjo dažniau lankytis, galvojo apie rimtą draugystę, bet čia vėl netikėta kliūtis – gavo šaukimą atlikti karo tarnybą. Išvažiuodamas tėvų prašė, kad už nieko neišleistų savo dukros, nes sugrįžęs iš kariuomenės ją ves. Taip ir įvyko, nors tėvų planai gal buvo kitokie. Jie tikėjosi išleisti dukrą už kaimyno Jono iš Vaitakiemio. (Raistinių laukai susisiekia su Vaitakiemio Juodžemių linijos laukais. Juos jungia bendri beržynai.) Jaunųjų meilė buvo stipresnė už tėvų norus. Izabelė ir Česlovas susituokė 1954 m. Smalėnų bažnyčioje.

Po metų gimė dukra Gražina. Vėliau dar susilaukė dviejų sūnų: Juozo ir Zigmo. Gyvenimas jaunųjų nelepino. Sukūrus šeimą reikėjo ieškoti vietos apsigyventi. Pirmoji pastogė buvo vienuolyno palėpėje, virš įsikūrusios tame pačiame pastate ambulatorijos. Sąlygos apgailėtinos: šalta, drėgna, nėra vandens. Buvo tada jauni, mylėjo vienas kitą, tad ir sunkumus sugebėjo įveikti. Vyras Česlovas dirbo mokykloje. Teko jam mokyti įvairių dalykų: matematikos, lenkų kalbos ir kt. Buvusieji jo mokiniai tvirtina, kad tai buvo geras mokytojas, o kaimynai sako, jog ir žmogus buvo geras, sukalbamas. Jaunai šeimai dar ne kartą teko keisti gyvenamąją vietą, kol pagaliau apie 1971 m. apsigyveno naujai pastatytame mokytojų name Smalėnuose.

Iš šeimos albumo

Izabelės ir Česlovo Filevičių vestuvinė nuotrauka, 1954 m.

Neilgai teko pasidžiaugti geresnėmis sąlygomis. Sušlubavo Česlovo sveikata. Kai pasijautė jau labai blogai – nuvažiavo į Varšuvą, kur gyveno jo brolis. Deja, nepavyko išsigelbėti. Liga jau buvo įsisenėjusi ir teko atsisveikinti su šiuo pasauliu. Paliko Česlovas mylimą žmoną, su kuria pragyveno tik 23-ejus metus, vaikus, mokyklą. Palaidotas Varšuvos kapinėse.

Pačiai Izabelei taip pat teko susikauti su ligomis. Pirmą kartą jaunystėje. Labai pradėjo silpti ir nebuvo žinia, dėl ko. Tėvas nuvežė į Suvalkus pas gydytojus ir jauną merginą pavyko išgelbėti, sveikata pamažu sugrįžo. O jau po vyro mirties susirgo onkologine liga. Sužinojusi, kad reikia operuotis, visai nedvejodama sutiko. Jeigu reikia, tai reikia – toks buvo jos atsakymas. Ryžtas pasveikti padėjo Izabelei susigrąžinti sveikatą antrą kartą.

Paauginusi vaikus, 1971 m. Izabelė gavo sargės darbą Smalėnų mokykloje. Nors buvo baigusi tik keletą klasių, mokėjo atlikti įvairius darbus. Jeigu reikėjo – įkaldavo vinį, atpjaudavo lentą, pataisydavo nedidelius elektros gedimus. Dirbo čia iki pensijos. Tuo metu Smalėnų mokyklą lankę mokiniai prisimena ją ne kaip sargę, o savotišką močiutę, mokytoją, gerąją mokyklos dvasią. Ypatingą dėmesį skirdavo vaikams, lankantiems lietuvių kalbos pamokėles. Tai buvo jos gimtojo Raistinių kaimo, Žvikelių, keli Šlynakiemio vaikai. Mažiesiems padėdavo apsirengti, batų raištelius užsirišti. Lenkiškoje aplinkoje nebuvo jiems lengva. Per pertraukas Izabelės kuklus kambarėlis būdavo apgultas mokinių. Ji mielai dalindavosi savo gebėjimais. Pamokydavo, kaip atlikti kokį piešinį, kaip išraižyti atviruką ar kitokį darbelį padaryti. Elena Grigutienė, kuri lankė Smalėnų pagrindinę mokyklą, prisimena, kad sargės mažutis kambarėlis per ilgąją pertrauką būdavo sausakimšas, pilnas vaikų. Ji juos mokė įvairių rankdarbių, dailės paslapčių. Negailėjo savo talento ir mokyklai. Jos dėka mokykla visada buvo papuošta originaliomis dekoracijomis, o mokyklinėms programoms pasiūdavo reikiamus kostiumus. Gal ir nebuvo tinkamai įvertinta, bet ji tai darė iš vidinio poreikio, įdėdavo visą savo

LLEKD rengiamoje Velykinėje parodoje. Izabelė Filevičienė – antra iš dešinės

šilumą ir sugebėjimus.

Jos pagrindinis amatas, kurio išmoko iš mamytės, buvo siuvimas. Sesuo Birutė prisimena, kad jo pramokusi ėjo per žmones apsiūti šeimynas. Tais laikais siuvėjas buvo labai reikalingas, nes daugumą aprangos dalykų siūta iš naminio arba pirktinio audinio. Parduotuvių lentynos buvo apytuštės, o ir kainos ne visada prieinamos kaimo žmonėms. Izabelei teko siūti artimesniuose kaimuose: Navinykuose, Agurkiuose, Vidugiriuose. Teko pagelbėti kaimynams, apsiūti savo šeimyną. Parduotuvėse galima buvo įsigyti kartūno, flanelės, tai iš jų būdavo siuvami kasdieniai drabužiai ir vaikams, ir suaugusiems. Vilnoniai audiniai jau būdavo skiriami šventadienei aprangai. Naminiai audiniai, kaip antai drobė, buvo skirti kasdieniams vyriškiems marškiniams, milas kelnėms, vadinamiesiems frenčiams ir pan. Labai dažnai tekdavo persiūti drabužius, išversti į kitą pusę paltus, nes viršutinis audinys būdavo jau nublukęs. Vaikams dažnai tekdavo persiūti iš vyresniųjų drabužių.

Izabelės talentas buvo įvairialypis. Tai ne tik siuvimas, bet ir piešimas, margučių skutinėjimas, darbas su mediena ir kita medžiaga. Ta pati Elena prisimena, kad teko Izabelę matyti ruošiant augalinius dažus, dažant medį ir drožiant įvairius dekoratyvinius elementus, jungiant medį su virve ar kita medžiaga. Jos darbai iškeliaudavo toli už Smalėnų bažnytkaimio ribų. Įvaldžiusi ypatingą atviručių gamybos techniką, dovanodavo jas savo artimiesiems. Nebijojo išbandyti ir jai neįprastų technikų. Gipso plokštelėje yra išdrožusi deivę Birutę ir padovanojusi sesei Birutei. Smalėnų maldos grupei padovanojo savo darbo rožinį. Pradėjo drožti šachmatų figūras, bet ši svajonė taip ir liko iki galo neįgyvendinta. Savo darbų nesigailėdavo dovanoti kitiems. Ar nuėjusi į svečius, ar kitomis progomis vis pradžiugindavo pačios mažais kūrinėliais.

Iš visų jos sukurtų darbų svarbiausią vietą užima margučiai. Tai mažieji meno šedevrai, kuriems nebūna abejingųjų. Reikia pasakyti, kad daugelį metų ji pati augino nedideles višteles, pašerdavo maistu, į kurį pridėdavo kalkių, kad lukštas būtų stipresnis. Dažydavo dviejų rūšių natūraliais dažais. Kad gautų rudą spalvą, kiaušinius virdavo svogūnų lukštuose. Virti reikėdavo ilgai, kad trynys pasidarytų kietas. Dalį kiaušinio nudažydavo juoda spalva. Dažų pasidarydavo pati. Pasakojusi, kaip jų pasigaminti. Į raugintų kopūstų sultis reikia įdėti užvirintų ąžuolo arba juodalksnio žievių ir pridėti surūdijusių gelžgalių. Viskas turėtų pastovėti bent dvi savaites. Tada reikia nukošti ir galima panardinti pusę jau nudažyto ruda spalva kiaušinio. Juoda spalva padengs rudą ir išeis dviejų spalvų kiaušinis.

Tada laukia pats svarbiausias darbas – skutinėjimas. Raštas turi būti galvoje, nes čia eskizo neatliksi. Ant mažo kiaušinėlio ir ornamentas turi būti nedidelis. Tai labai kruopštus, tiesiog juvelyrinis darbas. Stebint Izabelės margučius sunku suvokti, kaip jai pavykdavo lygiai viską išdėstyti to mažo kiaušinėlio erdvėse. Labiausiai žavi raštų įvairovė. Nerasime dviejų vienodų margučių. Gali pasikartoti tik atskiri motyvai, bet jau kitaip sudėlioti. Margučių motyvai paimti iš juostų raštų, mezginių, audinių. Juose pilna pavasariškos gyvybės. Tai paukšteliai, gėlių žiedeliai, augalų šakelės. Tai kaimo aplinka, kurioje Izabelė gimė ir augo, kurioje leido savo vaikystės, jaunystės ir jau pagyvenusio žmogaus dienas. Turėjo butą Smalėnų daugiabutyje, bet vis vasarą sugrįždavo į tėviškę, į tuos laukus, pievas, beržynus, kurių kiekvieną lopinėlį žinojo. Čia buvo išlieta daug prakaito ravint daržus, grėbiant šieną, kasant bulves ar dirbant kitus ūkio darbus. Mirus broliui, rūpinosi tėviške, globojo jaunesnę seserį Onutę. Pastaraisiais metais žiemas praleisdavo Smalėnuose, o vasarą vis dar sugrįždavo į gimtuosius Raistinius. Tik nuo praėjusių metų Velykų, kadangi jėgų buvo vis mažiau, apsigyveno pas dukrą Gražiną Lodzėje. Ten ir teko atsisveikinti su šiuo pasauliu.

Izabelė nebijojo gyvenimo iššūkių. Dalyvaudavo įvairiausiose tautodailės mugėse, konkursuose, parodose ne tik Punske, Suvalkuose, Seinuose, Vengoževe, bet ir kitur. Vienoje iš tokių mugių jos margučius pamatė tautodailės gerbėja iš Paryžiaus. Susižavėjusi margučiais, pakvietė į Prancūziją. Ten Izabelė pabuvo kelias savaites vis margindama

Izabelės Filevičienės drožinys

margučius ir dalyvaudama mugėse ir parodose. Du kartus buvo išvykusi į Ameriką pas sūnų Zigmantą. Nepabūgo ilgos kelionės, skrydžio lėktuvu, kalbos nemokėjimo. Jeigu pasiryždavo kokiam nors žingsniui, tai stengėsi ir įgyvendinti. Nebūdavo jai neįmanomų dalykų. Ir Amerikoje suteikė daug džiaugsmo ne vienam savo margučiais.

Jos margučiai puošia daugelio namų lentynas ir džiugina. Nemažos jų kolekcijos esą Vengoževo, Ciechocineko, Suvalkų ir kituose muziejuose. Labai dideles kolekcijas turi Izabelės sesuo Birutė, giminės, pažįstami, kaimynai, draugai. Margučius dovanodavo nuėjusi į svečius, nuvažiavusi į ligoninę ar kitomis progomis. Labai džiugu, kad jų yra ir Punsko muziejuje „Senoji klebonija“. Atėję lankytojai visada susižavi Izabelės margučių raštų smulkumu, mažytėmis detalėmis, kurias kartais sunku įžiūrėti. Dažnai paklausia, ar esą jos pasekėjų, bet aš stengiuosi paaiškinti, kad didieji menininkai yra vieninteliai, nepakartojami. Taip ir mūsų Izabelė – vienintelė, o jos savotiškas kiaušinių dažymo būdas ir skutinėjimas panaudojant audinių, juostų, mezginių raštus yra išskirtiniai.

Izabelė daugelį metų dalyvavo LLEKD organizuojamame Velykiniame konkurse-parodoje. Švenčiant jo 20-metį organizatoriai nusprendė apdovanoti autorius už ilgametį dalyvavimą, tradicijų tęsimą ir kūrybiškumą. Tokiems apdovanojimams buvo sukurtos statulėlės su vardiniu įrašu. Išskirtinė statulėlė atiteko Izabelei Filevičienei, kuri parodos lankytojų ir komisijos jau seniai pavadinta margučių karaliene ir jai nebuvo skiriama pirmoji vieta. Tiesiog pirmoji vieta jai netiko, nes antroji būtų jau labai nutolusi nuo pirmosios. Lietuvos mokslininkai Izabelės margučiais susižavėjo 1998 m. per pirmąją Velykinę parodą Punske. Ne kartą jos margučiai dalyvavo parodoje Marijampolėje siekiant Aukso vainiko – aukščiausio tautodailininko įvertinimo, bet taip ir nepavyko jai iškovoti tokios nominacijos. Mūsų Izabelei padovanota statulėlė buvo išskirtinė – su karūnėle. Taip pabrėžėme, jog ją labai vertiname. Tai buvo kartu ir jos įvertinimas už daugelio metų darbą, indėlį į mūsų krašto kultūrą ir jos populiarinimą toli už savo krašto ribų, nes Izabelės margučių yra Lietuvos, Lenkijos, Amerikos, Prancūzijos ir kitų kraštų muziejuose.

Izabelės Filevičienės skutinėti margučiai

Savo didžiulio talento nebuvo užslėpusi, neužkasė jo, o mielai dalijos su kitais. Ne kartą rodė ir pasakojo, kaip skutinėja margučius, kokiu būdu dažo, bet neatsirado, kas galėtų pakartoti. Jos darbai panaudojant medieną, popierių ar kitas medžiagas atsirasdavo tarsi nežinia iš kur. Čia jau Dievo dovana. Reikia pasidžiaugti, kad mokėjo tą dovaną išleisti į gyvenimą, pradžiuginti žmonių širdis. Eidama pas kaimynus kartais nešdavosi nudažytą kiaušinį ir, kol kalbėdavosi – spėdavo ką nors išskutinėti. Margutį padovanodavo šeimininkams. Visą laiką turėjo planų, tik ne visus jau pavyko įgyvendinti.

Prisiminsime Izabelę kaip šviesų, talentingą žmogų, gabią menininkę, atsakingą darbuotoją, gerą kaimynę.

Menant tėvus ir jų darbus

Genutė Pakutkienė

Mūsų tėtė Romas Tumelis pasakojęs: „Tėvas Jonas Tumelis (1904 01 11 gimis, o miris 1969 m.) žanijosi 1927 m. su 8 metais vyresni panu Ievu Maksimavičūti, gimusiu Burokuose, o gyvenancu Vaičuliškėse. Buvo mūs tėvų vyrausias sūnus, o mano brolis, bet mirė cik užgimis, paskui Julė gimė 1929, aš, Romas Pranas, gimis 1931 m., Anelė, antru vardu Marutė, gimė 1932 m. ir jauniausias Jonas – mūs tėvo vardu. Mes, visi vaikai, su savo tėvais Ievu ir Jonu Tumeliais ir dzieduliu Juozu Tumeliu išvykom 1941 m. rudenį in Lietuvų. Gavo paliepimų ir savo vežimu susidėjį kiek raikalingų daiktų išvažavo pro Vaičuliškes, Trumpalį in Kalvarijų. Pakeliui Vaičuliškių kaimi (šitas kaimas ir Giluišai išvis liko tušči, visi išėj ir mažai kas grįžo iš Lietuvos) prisijungė mamos brolis Adomas Maksimavičus su šaimynu, jiej irgi buvo sykiu nukreipci in Lietuvų, negrįžo po karo.

Kap važavom pro Vaičuliškes, bet kiba ankscau tėvas šitan ažari palei Degucus pakavoj savo vežimėlį ir bričkutį, misno: vis ciek kadu nor, kap grįš namo, tai ištrauks iš vandenio ir važinės.

Lietuvoj paskui nukreipė in Sintautus ir nurodė apsistoc vokiečo, katro pavardė Dūvė, vietoj Sintautuose. Vokiečo buvo paliktų avių kų cik nukirpta vilna. Tėvai prasimanė da ir augino kiaulių, žąsukų laikė. Kap grįžo vokietis Dūvė, tai iškėlė prie Alytaus in Kaniūkų kaimų. Tį daug avilių su bitėm. Kareiviai norėj medaus, o bijoj, kad neingeltų, tai užkūrė ugnį ir prie liepsnos laikė rėmukų po rėmuko su medum, ir tep iš koro jiem subėgo medus in bliūdukus, o kiek žuvo bitių, tai nežūrėj.

Kap karas baigės, atvežė mus palei rubežį ir laido namo. O mūs namuose – suskaičavom – net 48 žmonės acikėlį nuog Maidono, kap katriej ankscau gyveno Vaičuliškėj, Maksimavičų sodyboj, mano mamos Ievos Tumelienės namuose. Sudegino jiej netyča tynajus, ba kokių tai parsinešė gilzį, pakūrė nebi an baikų, o kap šovė, tai visas trobas sudegino. Kap sunaikino Vaičuliškėj budynkus, todė ca visi susigrūdo pas Tumelius.

Grįžį iš Lietuvos apsigyvenom savam svirni. Mama pasiskundė Punski valdzai – o tynajus Šarka ir Varna valdė, tai kap atvažau, tai juos išvarė ir jiej arkliais išvyko atgal in savus namus Maidoni.

O kap grįžo frontas, tai mus evakuavo vė in Lietuvų ir iškėlė in Būdvietį, pas mūs tėtės gimines Aleknavičus gyvenom Būdvietin. O jau kap antrusyk grįžom in savus namus, jau buvo žiema, atsargų jokių, badus. Vargom, kol prasgyvenom. Giminės davė karvį, buvo pieno, acirado veršukas.

Vienus metus Lietuvoj Sintautuose mokinomės. Sesuoj Anelė labai norėj kraučauc. Punski mokytojavo Lisakauskas, jis mokino lankiškai ir barė, kad aš neklausau, per dzykas. Sesuoj Anelė penkias klases beigus, o nemokėj lankiškai. Jo žmona Lisakauskienė lietuvių kalbos mokino.

Mūs medziniai namai: stuba, svirnas, tvartas, ilgas kluonas su dzviem peludėm. Visi namai iš rųstų, dengci skiedrom. Už kluono buvo pašūrė molinėm sienom su skiedrų stogu. Maniežų prie išilginės sukė arkliais ir kūlė. Teko ir spragilo ragauc, ir girnų, nelangvi darbai, linų mynimas tepgi... Geras dalykas talkos, tai nenusbrysta, nor ir žmonės kap krūvon, tai vis pašneka, tai ir smagiau, ir sparcau ėjos visi darbai talkose.

Kur Punsko prieglauda, tai gyveno panos Varaškiūtės. Jos ankscau turėj žamės. Kap pavedė savo žamį klebonu Ramanausku, tadu jis jas inlaido in špitolį, ką palei bažnyčų. O klebonijos kiemi da seniau buvo nemažai medzinių namų: klebonija, kluonas, tvartas, svirnas. Klebonas laikė arklius, kiaulas, karvį. Kap kunigas sušaukia talkų – kūlėm jo javus, tai gaudavom slyvų vengierkių, mažai kur tokių augo. Javų turėj kunigas daug sėjis. Klebono žamė buvo keliose vietose: Trakiškėn palei gelažinkelį, palei Venslauskus Kreivėnuose. Mus ėmė ravėc usnių, tai pamenu, kad usnis iš rugių ravėjom.

An sanų Punsko kapinių mūs tetukės pakavotos, tai kasėm samanas ir apdėdzinėjom jom kapų.

Mūs tėtulis (dziedulis) Juozus, Jono tėvas, su mūs tėtuku, sūnum savo, rūkyc tai mylėj. Kap susės palei stubų prieg tvorai an uslano, susisuka laikraščo skiautelėn ir rūko. Nedaug tabokos sėta už pašūrės, už rugių lauko, slaptai, ba nevalnia buvo, alia kap kadu tai cik kamblius rasdavo, ba ne pacys, o kici nuskabė ne sykį. Paskui kitais metais kiton jau vieton tabokos sodzinos, alia kam rūpėj, tai ir tynajus apėj ir cik kamblius paliko an plyno lauko. Rūkė labai, net kamblius tabokos sutrupina ir surūko. O nuskabytus lapus raikėj an virvukių sunerc, pakabyc, kad nudzūtų. Sutrupina ir vynioja popierukan in trūbukį, ir rūkė. Tvėrė tvoras štakietukais aplink namus ir sodelį, ba labai zuikiai žiemų apgrauža medelius

Tumelių šeima

obelių. Sodelin buvo dzykų grūšų sanovinių du dzideli medzai ir saldukų obuolių, antaninių pora obelių.

Kap ražančų kalbėjom. Tėtė sakydavo: „Jei nesveika, nenuveisi bažnyčon, tai pasimk ražančų ir pasimelsk namuose.“ Tėtė suklupdo visus maldai. Jis užvesdzinėj ir, jei cik slobniau atsakinėjam, kap rikters: „Ar norit an žirnių paklūpoc? Ne miegokit, o kalbėkit!“ O bažnyčoj mūs tėtulis rinko aukas vis – kap tokias lyg zakristijonas, o klopčukas prieš jį ėj su krapšu. Tai kap suranka pilnų kašukų arba jam sunku nešc ir laikyc, išturėc, tai išpila in tų klopčuko maišų ir toliau ranka aukas. Nešojos ir lazdukį. Jei pamato, kad kokia bobelė prisnaudė, stukterna – bakšc tuom lazduki ir sako: „Nemiegok.“

Seniau Punsko miestelin perdėm žydai gyveno. Mūs tėtė mokėj žydiškai taipgi. Mūs tėtė Jonas Tumelis buvo saltyšus Punsko kaimi ir Punsko miestelio žydus apėmė. Mirė 1969 m., ba ištyrė guzų an inkstų, gydė Balstogėj, bet buvo per vėlu... Per Antrų karų kap užėj vokiečai, žydai buvo išvaryci in Lietuvų. Kap grįžom iš Lietuvos, jau mažai buvo likį žydų. Jų tuščuose paliktuose namuose vėliau insikėlė iš biednesnių dzidelių šaimynų.

Savivaliavimo taikėsi. Sykį nuvėjom miškan ir pamatėm nužudzytus Grudzinskus. Jis eigulys, alia žmonėm škadavoj miško, rašė koras, jei kų pagavis buvo.

Atėj in Punskų vaiscinykas ir daktaris Romanas. Pas jį visi ėj. Buvo ir seselė, prie gimdzymo padėj. Vaiscinėj priiminėj visus ir visokius ligonius. Kam kų skaudėj, apžūrėj, apklausė, patarė ir paskyrė vaistų, kam lūžo – sustatė ir sugipsau. Vaiscinykas Romanas labai mylėj mūs lietuvius, žydus ir lenkus, neskyrė, kur kokia tautybė. Jis gražai sugyveno su Sloviku Jurgiu iš Kalinavo kaimo, jam dabar tuoj bus 100 metų, abudu laikė bites, tai turėj apie kų pastarc ir šnekėcis.

Nėr lopo žamės, kur mano tėvo ir dziedulio, ir mano koja nestojus. Man arkliais arc labai rūpėjo nuog mažumės, paskui tėvų, paskui kluzų dėdį Antanukų. Kad cik graicau augtau... O kap drūtesnis vis buvau, sykį dėdė davė. Nežmoniškas jausmas… Labai paciko arc žamė, akėc, drapokuoc ir vė akėc. Išmokino, kap iš sėtuvės sėc, kas žingsnis sauja grūdų berc. Turėjau arklines akėcas, drapokų, paskui traktorines – buvo sparcau, žymiai graicau.“

Tumelių žemė ribojasi su pagirio Augustaičių (vėliau Jono Jurkiūno), Kreivėnų Kraužlių, Lukoševičių, Kalesinskų, Kuculių, Kazio Janusevičiaus, Gavienų, Krivickų (kurie miestely gyveno, o čia jų žemės nedaug), toliau su Kastanto Sinkevičiaus (ilgamečio seniūno), Linkų, Šuminskų žemėmis. Čia net trys keliai, dabar ištiesinti ir gan paplatinti. Senovėje tik vieškelis platesnis buvo, o šoniniai keliukai žymiai siauresni ir duobėti. Prisimenu, surenkam nuo laukų akmenis, tai tuoj į tas duobes metam, kad mažiau balų ir duobių būtų. Dabar vieškelis tai labai puikus kelias. O kiek daug jis matęs nuo senovės...

Reikėjo surinkti iš laukų javus, sukrauti vežiman ir šitais keliais parvežti kluonan. Virto ne sykį ir vėl iš naujo krauta ir vežta. Gėda, kai pravažiuoja kas ir pamato, kad nepasisekė. O tėvas, rodės, nepaiso, kantriai paduoda žemėn nukritusius pėdus ar šieno glėbius šakėm...

Senovinis vieškelis pasikeitė, dabar jis iškeltas aukštai, asfaltuotas. Senas ėjo žymiai žemiau. Iš miestelio į pakalnę sunku užvažiuoti buvo. O kai į miestelį, tai nuo kalno vėl įtempus vadeles reikėjo laikyti arklius, kad nelėktų. Paskui į Čėplus irgi kalnas. Kai juos žemino, tai čia, kur kryžius ir į Giluišgirį kelias iš vieškelio, buvo daugiau užpilta žemės ir taip išlyginta, iškelta aukščiau. Pro langus vis matėsi pravažiuojančius, pėsčius rečiau. Gražiausiai tai sekmadieniais prieš Sumą buvo: pirmiausia važiavo bėrais arkliais pakinkyta brika giedorius Julius Slovikas su žmona, paskui iš Vaiponios puikūs giedoriai Kadišius, Murauskai, Eglinės Žukauskai. Vienų sarti, kitų bėri žirgai. Vis poros įkinkytos į brikas. „Sėsk, vaikeli, pavešim...“ – nebuvo abejingi. O supa kaip lopšy ant lingių. Ne bet kokios tos brikos.

Žiemą rogių pilna. Mokyklon vaikus iš tolimų kaimų pro mus vieškeliu

tėvai vežė. Tik skamba ant plėškės ar grąžulo pakabinti skambaliukai, važiuojant per pusnis, vėpūtinius... O mus tėvas užsodina ant kumelės, kuri visai neskuba, brenda per gilų sniegą žingsnis po žingsnio. Pro šalį pravažiuoja vaikai rogėse. Mes su sese prašom pavaryti mūsų arklį, kad greičiau eitų. Žmogelis jai botagu, o mes – pliumpt pusnin. Ir toliau jau per vėpūtinius slenkam pėsčios. Mes mažos ir kojos mažos, sunku išbristi, apavas nekoks. Galais negalais pasiekiam užsnigtą miestelį ir mokyklą.

Ant Tumelių lauko, pakalnėje, kryžkelėje, 1962 m. kaimynas Jurgis Murinas pastatęs medinį kryžių. Į Tumelius ir pro Sinkevičius į Murinus tada vedė keliukas. Sodyba laikui bėgant sunyko. Joje gyveno kiek laiko Stasys Sinkevičius su šeima. Graži šio kryžiaus istorija, nors liūdna. Kai Murinams mirdavo vaikai, kunigas patarė pastatyti kryžių. Pastačius gimę vaikai augo. Prie kryžiaus pasodinta alyvų. Tai kvepėdavo violetinės spalvos žiedai. Kryžius supuvo, o gražus krūmelis ir ta pašventinta vieta pakalnėje ilgai išliko nepakitę. Murinai kaip dauguma gyventojų išvyko per karą Lietuvon ir gimtojon sodybon nebesugrįžo. Kai medinis kryžius supuvo, buvo Petro Pacenkos pagamintoje formoje išlietas naujas cementinis su įrašu „Jėzau, pasigailėk mūsų. 1962 m.“. Tų metų pavasarį pašventintas kryžius ir sykiu kaimo žemė, kad geresnį derlių užaugintų. Visas kaimas suėjo po šventinimo pas Tumelius. (Dabar sausos ir karštos vasaros taikosi, o seniau atvirkščiai – lietingi pavasariai, vasaros būdavo. Kai tik šienapjūtė ir rugiapjūtė, tai perdėm lietūs...) Mūsų mama Ona Tumelienė kryžių visad puošė. Vis pynė vainikėlį iš šarkakojų, tokių miško samanų (dabar jos saugomos), ir popierinių gėlyčių įrišdavo, arba iš eglių šakučių, tai ilgai žaliavo. Tvarkant vieškelį kryžius perkeltas arti Tumelių kelio, einančio miško link.

Mūsų tėvai Romas ir Ona Tumeliai buvo labai darbštūs, drūti, visus darbus nudirbdavo rankomis. Po didelio gaisro, kuris kaip viesulas nušlavė visą kiemą, jie, tada 40-mečiai, liko be gyvulių ir daiktų, turėjo sunkiai dirbti, kad vėl prasigyventų. Senatvė ir ligos neaplenkė ir darbų visad turėjo iki valiai. Kai kas tėtę vadindavo „gelažiniu Romu“... Jis nepabūdavo be darbo. Tai savuose namuose triūsė, tai kitų. Malkas pjovė rankiniu pjūklu (vėliau pirko varomą degalais), kapojo, virves vijo, prisirinkęs virvučių iš rišamosios surištų pėdukų, vis ruošė malkos žiemai, sodino medelius. Rankinį pjūklą dantukas po dantuko sugebėjo tinkamai paaštrinti ir kirvį ant tekėlo aštrino, ranka suko. Ant tekėlo aštrino ir arklinį dalgį, o rankinį plakė pasinaudodamas bobuke. Pjovė pakraščiuose ir grioviuose žolę, kad tik šieno būtų daugiau. Gerai mosavo. Taikli ranka greit įkaldavo vinį darant uždarinius kiaulėms, kalant lovius arkliams.

Žemė kietoka buvo, molis ir molis. Daug reikėjo išvežti po žiemos mėšlo. Tvartų buvo du: vienas medinis šalia svirno ir avidės, malkinės, o kitas modernesnis, molinis – išilgai kelio, ir gyvulių nemažai. Kiek jėgos reikėjo išlupti gyvulių sumindžiotą per žiemą mėšlą. Sunkus darbas. Lupo kanabėku, šakėmis dėjo į arkliais pakinkytą briką. Paskui išvežus ant lauko vėl kanabėku ištraukia iš vežimo į krūvas ir šakėmis reikia iškrėsti taip, kad visur vienodai būtų, kad galima būtų užarti. Turint traktorių pasidarė lyg lengviau, bet be žmonių rankų visgi nebūdavo apsieinama.

Įspūdingos buvo mūsų tėvo Romo arimo vagos – tiesios ir lygios. Žemę raikė arklių traukiamas plūgas. Norago verčiamos vagos gludo viena prie kitos nuo priešaušrio iki sutemos. Taip suardavo lauką po lauko. Būdavo ir išnaša, kad vandens perteklius kauptųsi paskutinėj vagoj. Prie senos kumelės kinkė jauną, dvimetį arklį. Tas greit įpranta eiti vaga ir nešioti plėškę.

Šienaujant pavasarį balos ir pabaliai labai užmerkti būdavo. Kol nesumelioravo, kiek privargta, kaip sunku buvo... Per šienapjūtę lietaus netrūko, lijo ir lijo. Tik išvartom ir vėl sulyja. Ot, kamavo lietūs žmones... Nupjauna tėvas apsemtoj baloj žolę, reikia išnešioti kur aukščiau ant krantelių, kad išdžiūtų. Kiek apdžiovina saulutė, einam vartyti, tai kaip užeis lietus – ir vėl įmerkia. Vėl saulė džiovina, reikia vartyti, kad nešustų ir kita pusė apdžiūtų. Paskui grėbiam grėbliais į kūgius. Jei jau nesulyja, kraunam į vežimą ir vežam namo. O jei sulyja, tada vėl kūgį reikia išardyti ir iškratyti tą šlapią šieną. Kai pradžiūsta, tada skubam krauti į vežimą ir vežti. Pievas apie 1975 m. nusausino ir jau nebuvo tiek vargo, nemirko vandeny, bet vartyti po porą sykių vis tiek reikėjo. Grėbliais arba arkline grėbiamąja sugrėbiam, šakėmis dedam į kūgius, paskui į vežimą ir vežam namo.

Mūsų bala vadinta Cigonbale. Klausinėjau, kodėl. „Kažkadu cigonų taborai laikėsi, kol iš miestelio Tumelius ca atkėlė – kolonizavo“, – išgirdau atsakymą.

Tėvas turėjo stiprias rankas ir vis sunkiai dirbo. Su sėtuve ant peties tarytum laiškanešio sunkiu krepšiu jis visą pavasarį sėjo trąšas, paskui javų grūdus. Įsipila sėtuvėn priklaupęs iš maišo ir po saują išsėja iki dugno. Vėl įsipila. Ir taip – kol apsėja laukus.

Bulvių, runkelių ilgos vagos, platūs laukai, tad samdyti ir pagalbininkai. Dobrovolskų vaikai ir dabar pasidžiaugia, kad mūsų tėvas duodavo užsidirbti. Gera būna tai girdėti. Abu tėvai patys labai daug dirbo ir visa šeima talkino. Reikėjo biržyti, žymėti, iki kur krenta grūdai paruošton sėjai dirvon, dirbamą žemę arkliais akėti, spyruoklinėmis akėčiomis, kad būtų supurenta. Pasėja, būdavo, tai vėl gražiai pats išakėja, kad kertant javus lygus laukas būtų... O per rugiapjūtę kokios lygios buvo tėvo rankomis kertamų rugių

Tumelių dukros ir anūkės

pradalgės... Kirto dalgiu su įstatytu iš karklo rykštės išlenktu lanku, kad neliktų pavienių varpų.

Mamytės kruopščiai išminkytą ir iškeptą didelę duoną su raugu tėvas raikė taip pat dailiomis, lygiomis, plonomis riekėmis. Tik valgyk. Kai duona ilgiau nesuvalgoma, tėvas virė duonos mutinį, pasaldintą cukrumi. Koks skanumas! Jis dar mėgo *salamoką* (vanduo su svogūnais ir druska) ir karštas bulves su lupenomis, net sutrūkusias. Virtuvė buvo su krosnimi, stalu, suolu ne tik sėdėti valgant mamytės paruoštus skanius pusryčius, pietus, vakarienę. Vis šilti valgiai būdavo, o jei karšta vasara, tai rūgpienis su karštom bulvėm.

Visur vaikai turėjo padėti ūkyje tėvams, visgi išlikę ne vien sunkaus darbo, o ir mieli prisiminimai. Buvo mūsų vaikystėje nepriteklius: nei kuo apsirengti, nei apsiauti, nei ką valgyti. Žinia, šeima didelė. Vasarą tai basom, o žiemą blogiausia... Didelė krosnis malkomis, šakomis ir durpėmis, trupučiu anglies kūrenama. Tilpo ant tos koklinės krosnies visa šeima apsišilti. Kas mezgė ar plunksnas plėšė, o viena vis skaitė garsiai pasakas arba apie kokius nuotykius.

Mama pati daug mezgė, o kiek daug siuvinėjo. Kai turėjo už ką, pirko medžiagų. Labai rūpinosi namais ir mumis, dukrom, kad būtume aprengtos, turėtume valgio. Siuvo jai Marytė Aleksienė, kai siuvimo mašiną nusipirko iš geros jaunystės draugės Genutės Popelių, ir pati šį tą pasiūdavo. Mezgimo ir kitų rankdarbių išmokė ir mus.

Gyvenimo sąlygos labai keitėsi. Mūsų tėtė sakydavo: „Jei dar tėvas ir dziedulis priskeltų, nepažįtų nei kiemo, nei laukų. Kas tadu būt pagalvojis, kad tep cikrai bus kombainai, katriej laukų nuvalo net graicau nei per dzienų, žinoma, jei negenda ir oras palankus. Jei priskeltų, atpažįtų vien gaivų, toliau švarų šalcinukų palei Augustaico kraisų, dabar Jurkiūnų, praretėjusį ėglynukų palei Gavienų kraisų, o sutankėjusį beržynėlį, per kurį takucu in Šuminskų aita arba jų vaikai per ca mokyklon kelių trumpino, jau nereikėj aic keliu aplinkui. Ir Giluišgirį, kur daug dzyrbo medzus pjaudami rankinėm pielom, šakas genėdami kirviais."

Kaip grožėtasi kunigėliu, Punsko klebonu, Tumelių kaimynu Antanu Šuminsku. Kokiais gražiais arkliais ir brikele pro mus važiuodavo jis pas brolį Alfonsą ir miškan. Krikštijo jis ir mus, vyriausias dukras. Ne laiku, per anksti mirė... Punsko parapijos klebonas Antanas Šuminskas klebonavo Punske 1957–1967 m.

Tėvas visada stiprių rankų buvo: kaip jaunystėje, taip ir senatvėje. Kojos tiek nenešė kaip anksčiau, o rankose stiprybė išsilaikė. Rodės nenugalimas laiko tėkmės, bet visgi... Kai jėgų mažėjo, dažnai atsikvėpti atsisėsdavo ant trinkos arba numylėto anūko Edvino padarytose sūpynėse. Išliko atminty ilgesingai žvelgiantis vieškelio link, laukiantis, pasitinkantis, pabūti ilgiau prašantis ir išlydintis vis su lauknešėliu, ilgai stovintis prieangy, laiminantis išvykstančius...

Brangūs Tėveliai, vis sunkiai dirbote. Būkite laimingi ir pailsėkite amžinybėje. Ačiū už rūpinimąsi mumis.

* * *

Romas ir Ona Tumeliai susilaukė 10 anūkų. Maži būdami, jie dažnai viešėdavo Punsko kaime pas senelius. Išlikę geri prisiminimai.

Povilas: *Kai dar buvom vaikai, kasmet per vasaros atostogas su sese atvažiuodavome į Punsko kaimą truputį padėti, pabendrauti su seneliais, teta, pussesere ir pusbroliu. Tai buvo proga šiek tiek pakalbėti lietuviškai, patobulinti kalbą, pabūti gamtoje su gyvūnais ir arčiau miško. Rytą, kai aš dar tik atsikeldavau, močiutė visada jau seniai būdavo ant kojų ir kažką gamindavo virtuvėje. Jau mūsų laukė karšta kakava bei ką tik iškepti blynai. Valgydavome juos su namine aviečių uogiene. Dar iš vakaro močiutė paklausdavo, ko norėtumėme suvalgyti rytą. Mes su sese visada norėdavome blynų. Išvažiuojant močiutė duodavo stiklainį medaus (turėjo kelis avilius bičių) bei kažkiek pinigų. Visada liepdavo pasidalinti po lygiai.*

Kartą pats grįždamas iš Punsko užsukau pakeliui į miškelį, kuriame statydavau namelį ant medžio, ir čia įkišau ranką į kažkokius surūdijusius spąstus (turbūt kiaunėms gaudyti;

Iš dešinės – Romas Tumelis

kaimynas jas gaudė, bet aš nežinojau, kad kaip tik čia spąstai padėti). Mat juose buvo pakabintas kiaušinis ir man pasirodė įdomu, bandžiau jį ištraukti. Spąstų visiškai nemačiau. Ir man suspaudė kelis rankos pirštus (jeigu tai nebūtų buvę seni spąstai, būtų veikę gerai, tai turbūt būčiau netekęs kelių rankos pirštų). Negalėjau jų ištraukti ir šiek tiek susižalojau. Bandžiau pagaliais atidaryti tuos spąstus, bet man nepavyko, kadangi buvau dar vaikas. Tai verkdamas pasiėmiau juos su savim namo. Namie buvusi tik močiutė, kiti buvo kažkur išvykę (galbūt tai buvo Žolinės). Jinai, pasiėmusi metalinį šaukštą ar šakutę, mane išgelbėjo.

Močiutė buvo labai gero būdo, neparastai švelni ir nuoširdi, kaip tikra moteris. Daug ką buvo patyrusi gyvenime: ir karą, ir išvežimą, ir visokius vargus. Man ji buvusi pati geriausia močiutė.

Rasa: *Mano geriausi prisiminimai susiję su močiutės duonos kepimu. Ji kepdavo ne vieną, o dvi, nes tuo metu turėjo dvi anūkes – mane ir mano sesę. Močiutė paruošdavo dvi dideles skardas, leisdavo mums parašyti pirštu dideles raides R kaip Rasa ir Z kaip Zita, kad žinotume, kuri duona kurios. Po to į gerai prikūrentą krosnį ant ližės uždėjusi vieną po kitos skardas įstumdavo ir laukėme, kol pakvips visa virtuvė. O laukti visai nebuvo nuobodu, nes buvo malonu ant koklinės krosnies pasėdėti ar pagulėti. Po kiek laiko močiutė ištraukdavo pačią skaniausią pasaulyje duoną, tamsią, su traškiausia pluta. Atpjaudavo mums duonos plutos ir užtepdavo naminio sviesto (kai jį muštokėje mušdavo, duodavo ir mums pabandyti), kuris ištirpdavo akies mirksniu. Ir tai būdavo pats skaniausias ir pats paprasčiausias močiutės patiekalas, kurio neapsakomai ilgiuosi, kaip ir tų nerūpestingų vaikystės dienų. Toji duona man tikrai buvo pati skaniausia pasaulyje.*

* * *

Alicijos Sitarskienės knygoje „Prieškarinis Punskas“ (16 psl.) rašoma: „Palei Punsko bažnyčią rytinėje turgavietės pusėje XIX a. gyveno vargonininkas, pavarde Kareiva, vėliau šitame name gyveno Ramanauskai. Jų namuose buvo paštas, paštą parnešdavo iš Šipliškių į Punską Kucmiežius. Pašte dirbo Paransevičius, o laiškus, telegramas išnešiodavo Vitas Pajaujis. Prie Ramanauskų namo gyveno laikrodininkas Lukoševičius, tai buvo dievobaimingas žmogus, jis gabeno iš Vilniaus ir platino lietuvišką spaudą, kaip „Vilniaus rytojus“ 300 egz.

Toliau toje pačioje eilėje gyveno Leonavičiai. Dar aukščiau gatvės ant aukštų mūrinių pamatų stovėjo didelis Bieliauskų (juos vadinta lenkais, bet jie gražiai kalbėjo lietuviškai, Bieliauskaitės prekiavo) namas. Kitoje gatvės pusėje įsispraudęs tarp žydiškų stovėjo Kupstų namas. Iš tikrųjų Kupstai gyveno atokiau nuo gatvės mažesniame namelyje (dabar, t. y. 1993 metais – mėlynas Šumskų), o šitą namą prie kelio (dabar nugriautas, o jo vietoje statomas naujas Šumskų namas) nuomojo. Jame caro laikais buvo Seivų, Punsko, Andriejavo ir Mockavos valsčių teismas. Punsko valsčiaus teismo tarėjai – „launykai“ buvo Valinčių kaimo Senda ir Punsko kaimo Tumelis. Teisėjavo Mockavos dvaro savininkas Svida. Po 1905 m. caro valdžiai pradėjo priešintis ir punskiečiai. Priešais bažnyčią sudegino šūsnį dokumentų, bet vėliau pasirodė, kad nelabai svarbių ir reikalingų. Žandarai greit suprato, kad ir teisėjas buvęs sukilėlių pusėje. Nuo katorgos jam pavyko išsipirkti degtine ir jautiena, bet teisėjauti nustojo.“

Senus metrikus padėjo suieškoti Juozas Vaznelis. Jis rašęs: „Pagaliau suradau Andrių Tumelį. Jis 30-mečio Motiejaus sūnus. Tai peržiūrėjau trisdešimt metų (1832–1862 m.), ankstesnių internetinėje svetainėje nėra. Reikia ieškoti Suvalkų archyve. Tumeliai gyveno Agurkiuose, Paliūnuose, Navininkuose, Graužuose ir t. t. Kadangi gimė daug jų vaikų, reikia daug laiko visus juos surasti. Aš savo genealoginiam medžiui pašvenčiau kelis mėnesius, o Vaznelių buvo mažiau negu Tumelių.“

Iš akto nr. 338 (ranka rašytais rusiškais rašmenimis) galima sužinoti, kad 1836-11-04 Punsko mieste gimė Andrius, 30-mečio ūkininko Motiejaus ir 24 metų Marcelės (Bialoblockos) – sutuoktinių Tumelių sūnus. Motiejaus

Nors ne per daug saulės –
blizga auksinis žiedas, šitiek kartu ištvėręs:
karšta ir šalta, juoda ir balta,
laimę Jūsų sugėręs...
Laužas prigeso, vėjas aprimo –
tik nenubluko žiedas auksinis.
Penkiasdešimt žiežirbų spragsi –
kelią nueitą mini.

Sausio 25 d. **Elvyra ir Justinas Moliušiai** šventė auksinių vestuvių jubiliejų! Šia proga šilčiausius sveikinimus siunčia

Brolis Juozas su šeima

Vasario 12 d. **Birutė Šidlauskienė** iš Ramonų švęs 80-ąjį gimtadienį.

Nors metai jau nusinešė daug džiaugsmo ir svajonių,
Nors smilkiniuose pražydo jau plaukų sruogelės sidabru,
Laiminga būkite, sulaukus šitiek metų,
Kurie ne vien tik rūpesčius, – ir laimę atnešė kartu.

Jus sveikina

Sūnus Jurgis su žmona Veronika,
anūkės Edita ir Alicija su vyru Rimu
bei proanūkiai Brigita ir Domantas

gimimo aktas neišlikęs. Andriaus Tumelio žmona buvo Alena Sendaitė iš Vaitakiemio. Įrašas, jog gimęs Punsko mieste, reiškė, kad Andrius Tumelis gyveno prie tėvų miestely.

1881-05-06 rašant Punsko klebono Kazimiero Jonkaičio mirties aktą liudininkas buvo Andriejus Tumelis. Vadinasi, tuomet jis ėjęs svarbias pareigas. Klebono mirties akto nr. 143. Jis iškeliavo iš šio pasaulio 1881 m. gegužės 6 d. Matome, kiek daug žmonių mirė dar neįpusėjus tiems metams, nes klebonas įrašytas net 143 iš eilės nuo tų metų pradžios.

Minėtos knygos „Prieškarinis Punskas“ 38 psl. išspausdintoje nuotraukoje – Andrius Tumelis iš Punsko, bažnytinės tarybos pirmininkas, su vaikais priešais Punsko bažnyčią XIX a. (Andrius Tumelis (1836–apie 1912), jo sūnus Juozas Tumelis (1871–1959); https://archyvas.punskas.pl/laikas-gyvena-nuotraukose-2-d/).

Šeimoje pasakota, kad senelis buvo labai atsidavęs bažnyčiai. Jam bažnyčia – geriau kaip namai. Kai ką parduodavo, pvz., gyvulį, vis pirmiausia bėgo į kleboniją ir ten palikdavo nemažą auką klebonui. Labai rėmė, todėl Punsko/Trakiškių kapinėse jau iš anksto jam buvo kažkurio klebono paskirta garbinga vieta – prie kapinių koplyčios. Kapas išlikęs iki nūdienos, atnaujintas. Tame kape palaidotas Andrius, vėliau ir jo sūnus, 18-metis Petras, bei anūkas, Andriaus sūnus Juozas, anksčiau mirusi žmona Alena, taip pat tetukė Katrutė, kuri ilgus metus buvo prikaustyta prie lovos, Juozo sūnus Jonas su žmona Ieva (Maksimavičiūte) Tumeliai bei Jono mažiukas sūnus ir anūkėlis. Laikas ištrina visus gerus darbus ir aukas, bet išlieka dokumentai, žmonių, šeimos atmintyje gyvi pasakojimai, perduodami vyresniosios kartos jaunesniajai.

Krasnojarsko krašte, Kutar kaime, sausio mėnesį gimusį gerbiamą Šeštokų kapelos „Griežlė“ vadovą, Vidugirių kaimo kapelos šaunų muzikantą ir vokalistą **Vitą Trampą** 70-ojo jubiliejaus proga sveikina Vidugirių kapelos muzikantai, bendraminčiai, dainininkai bei kaimo seniūnė. Linkime brangiam jubiliatui daug laimės, stiprios sveikatos ir ilgų gyvenimo metų!

Broniaus Mūro daina „Gimtinė“ suvedė dvi kapelas 15 metų veiklos...

Ten gimtinė – vakarais atsiliepia varpai
Ir atgyja artimųjų veidai ir vardai.
Ir atjoja per laukus mėnesienos taku
Tavo broliai iš tylių jaunystės laikų.

Kur benublokštų mus audra baisi,
Tiktai daina lydės ir ilgesys širdy.
Tegul skambės daina, gimtine, Tau,
Aš visa širdimi sakau.

Tu suverpki šitą šviesą birželio nakties,
Tik tėvynėj taip lengva man rasa ant žolės.
Kelia žirgą pasagėlė sidabro rasoj,
Kelia raitas kepurėlę motulei senai.

Lietuvos žiniasklaida

2025 01 13–27

Rusijai 2022 m. užpuolus Ukrainą Lietuva susigriebė, kad jos kariuomenė gyvena gana vargingai, finansavimas nepakankamas, o kokie tolesni V. Putino planai, niekas nežino. Todėl imtasi reikšmingo gynybos lėšų didinimo. Dar valdant konservatoriams suplanuota pirkti 44 tankus „Leopard“, oro gynybos sistemų, sukurti nacionalinę diviziją, įkurti Lietuvoje vokiečių brigadą iš 5000 karių...

Naujoji valdžia 2025 metų biudžete numatė gynybai skirti iki 4 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP) – apie 2,5 mlrd. eurų. Tačiau Donaldo Trumpo inauguracijos dieną po Valstybės gynimo tarybos (VGT), kurią sudaro Prezidentas, premjeras, Seimo pirmininkas, krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas, posėdžio Gitanas Nausėda ir ministrė Dovilė Šakalienė pribloškė žurnalistus. „Sutarėme, kad 2026–2030 metų laikotarpiu gynybai kasmet skirsime nuo 5 iki 6 procentų BVP, kad per šį laikotarpį būtų išlaikyta maždaug 5,5 proc. BVP finansavimo lygis“, – pareiškė Prezidentas. O tai reiškia kasmet papildomai apie 2,5 mlrd. arba iš viso 5 mlrd. per metus! Suma pritrenkianti. Anot D. Šakalienės, ši suma reikalinga, kad iki 2030-ųjų būtų sukurta nacionalinė divizija. „Dabartinis planas negalvojant apie procentus, bet labai detaliai skaičiuojant ir perskaičiuojant, ką mes būtinai turime turėti, per kokį laikotarpį, ką yra realistiška įsigyti, ir iš sudėlioto biudžeto paskaičiavus ir gaunasi štai šie procentai“, – aiškino ji. Įdomu, kad G. Nausėda akcentavo, jog „labai nenorėčiau ir manau, kad tikrai eisime ne šiuo keliu, kad štai, krašto apsaugos didesnis finansavimas būtų siejamas gyventojų su didėjančia mokesčių našta“.

Ši naujiena buvo netikėta ne tik visuomenei, bet ir koalicijos partneriams, bendrapartiečiams, kurie, pasirodo, nieko nežinojo apie tokius kolegų planus. Dauguma politikų, taip pat verslininkų (bent jau viešai) pritarė tokiam VGT sprendimui, ko negalima pasakyti apie piliečius. LRT radijo laidos apie numatomus milijardus gynybai metu galėjusių balsuoti klausytojų, nepritarusių didinimui, buvo keliais procentais daugiau. Tiesa, naujienų portalų komentaruose nepalaikančiųjų VGT sprendimo buvo jau žymiai daugiau. Kai kas Lietuvos planus vertino kaip norą parodyti pradedančiam eiti pareigas Donaldui Trumpui („mėginimas priklaupus pabučiuoti žiedą inauguruojamam JAV prezidentui“), jog Lietuva jo reikalavimą NATO valstybėms smarkiai padidinti gynybos finansavimą išgirdo. Tiesa, ne visos turtingesnės valstybės tam skiria ir 2 proc.

Nors beveik visi politikai palaikė VGT idėją didinti gynybos finansavimą, vieningai kėlė svarbiausią klausimą: kodėl niekas nesako, iš kur, iš kokių šaltinių tie papildomi milijardai atsiras? Konservatorius Matas Maldeikis G. Nausėdos įvardytą sumą gynybai pavadino pigia reklamine akcija. Pasak portalo lrt.lt, Ingrida Šimonytė sakė, jog kol kas tokie tikslai tėra didelė ambicija. Reikėtų tiesiai pasakyti, iš kokių šaltinių bus surenkami papildomi asignavimai krašto apsaugai. „Bijau, kad paaiškinimas, kad dėl to mokesčiai gyventojams nedidės, yra kiek per populistiškas. Nes reiktų tiesiai sakyti, kuo tai finansuos: gal didins pelno mokestį, gal nedidės jokios kitos išlaidos ar viską skolinsis, rizikuodami pažeisti jau ne tik deficito, bet ir skolos kriterijų“, – nurodė ekspremjerė, netiesiogiai reaguodama į šalies vadovo G. Nausėdos išsakytus žodžius. (lrt.lt)

Vienintelis „eiti“ prieš kolegas išdrįso valdančiojoje koalicijoje esančios „Nemuno aušros“ (NA) vadas Remigijus Žemaitaitis. Pasak jo, VGT sprendimai yra neracionalūs ir neįgyvendinami, nėra aiškūs papildomo finansavimo šaltiniai. Todėl, nurodė politikas, jo vadovaujama NA frakcija Seime siūlymų dėl finansavimo krašto apsaugai didinimo nepalaikys. „Taip pat reikia nepamiršti, kad VGT yra rekomendacinio pobūdžio ir nėra privaloma nei Seimui, nei Vyriausybei, nei niekam.“ (lrytas.lt) Koalicijos partneris premjeras Gintautas Paluckas tokius R. Žemaitaičio žodžius aptakiai vertino „kaip normalią, nors ir gana aštroką diskusiją“. O kitas koalicijos kolega Seimo pirmininkas Saulius Skvernelis R. Žemaitaičiui pasiūlė nuvykti į Ukrainą ir iš arčiau susipažinti su kovojančios šalies kasdienybe. Į tai NA lyderis sureagavo savo stiliumi: „Galiu lankytis Ukrainoje, bet neturiu aš ten ko važiuoti. Nebent kyšių, korupcijos ėmimo, ginkluotės pardavimo, valstybės pardavimo atvejų ten tikrai galima išmokti“, – agentūrai Elta sakė R. Žemaitaitis.

O tai sukėlė ir opozicijos, ir Prezidentūros, ir koalicijos partnerių naują pykčio bangą. „Sunku suvokti, kokios šalies valdančioje koalicijoje yra tokius minties „perlus“ žarstantis partneris“ (Prezidentūra). „Tokie koalicijos partnerio pareiškimai yra nepateisinami“ (Seimo Demokratų frakcija „Vardan Lietuvos“). „Esame politikai, turime atsakyti už savo žodžius. Aišku, kad tai nedaro garbės visai koalicijai“ (Seimo socialdemokratų seniūnas Remigijus Motuzas).

Bet kur vis dėlto tie finansavimo šaltiniai, idėjos, kurios, anot opozici-

jos atstovo Mindaugo Lingės, improvizacinės? Naujienų agentūrai BNS G. Nausėda teigė, kad finansuojant gynybos išlaidas galima būtų svarstyti apie 7 mlrd. eurų vertės užsienio valiutos rezervo atsargų panaudojimą, griežtinti PVM surinkimą, didinti procentines kaupiamųjų pensijų fondų investicijas Lietuvoje, o ne užsienyje. Apie mokesčių didinimą neužsiminta. Deja, ekonomistai sako, kad šito valstybei išvengti nepavyks. Kai kurie politikai kalbėjo ir apie pinigus iš Briuselio: vis dėlto Lietuvos rytinė siena kartu yra ir Europos Sąjungos (ES) siena. Tačiau, oponentų nuomone, tokių pinigų ES biudžete nenumatyta, o žinant, kaip priiminėjami sprendimai Briuselyje, pinigai galėtų atsirasti nebent po kelerių metų.

Kita žiniasklaidoje daug dėmesio sulaukusi tema – mūsų šalyje gyvenančių Baltarusijos opozicionierių planas išduoti savo piliečiams, gyvenantiems Lietuvoje ar kitose Europos šalyse, pasus su Vyčiu. Tiesa, baltarusišku... Mat Baltarusijoje panašus į Vytį simbolis vadinasi Pahonia, o abu simboliai kildinami iš to paties Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais naudoto herbo. Įdomu, kad apie tokius planus Baltarusijos opozicija pranešė dar 2023 m. vasarą. Jau tada buvo kalbama, kad dokumento viršelį puoš Baltarusijos Vytis. „Ką tik gavome pavyzdžius iš pasų centro. <...> kilo didelis užsienio politikų susidomėjimas: jau kalbėjomės su keliais ministrais, dabar turi būti parengtas papildomas teisinis pagrindimas“, – prieš kelias dienas savo feisbuke rašė opozicijos atstovė Sviatlana Cichanouskaja.

Didžiausias nepasitenkinimas (pirmiausia iš konservatorių) kilo būtent dėl Vyčio atvaizdo ant paso. Dėl to jie kreipėsi į Lietuvos užsienio reikalų ministeriją (URM) ir ragino imtis priemonių dėl esą Lietuvos valstybės simbolio naudojimo. Nors ir Baltarusijos opozicija, ir heraldikos specialistai teigė, kad čia nieko neleistino nėra. „Prašome, kad URM, kaip institucija, kuri yra atsakinga ir už konsulinę veiklą, išanalizavusi šią situaciją dėl naujosios Baltarusijos pasų išdavimo iniciatyvos ir gavusi visą reikalingą informaciją, imtųsi priemonių, kad minimuose naujosios Baltarusijos pasuose nebūtų naudojami Lietuvos Respublikos valstybės simboliai“, – feisbuke rašė konservatorius, buvęs užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis. Pasak jo, kreipimąsi pasirašė dar keturi bendrapartiečiai. „Imti kitos valstybės simbolį yra mažų mažiausiai nedraugiškas aktas, primenantis litvinizmo pseudoteoriją, bet jau bandomą įgyvendinti praktikoje. Suprasčiau, jeigu šis dokumento projektas būtų naudojamas asmeninėms naudoms, kaip moralinis atskirumas nuo Lukašenkos režimo. Bet jeigu bus bandoma jį įteisinti, įtvirtinti Lietuvoje ir suteikti kažkokį statusą, tai aiškiai pažeis šį įstatymą“, – portalui lrytas.lt kreipimąsi komentavo A. Ažubalis.

Portalas tv3.lt perteikė leidinyje „Naša Niva“ išspausdintą Baltarusijos viešosios istorijos instituto nario Aliaksandro Paškevičiaus nuomonę apie tai. „Kai skaitai, kad „Pagonios“ herbo naudojimas prieštarauja Lietuvos interesams ir meta lietuviams kažkokį iššūkį, pajunti nuostabą ir apmaudą“, – rašė autorius. Anot istoriko, „Pagonią“ baltarusiai naudojo kaip tautinio atgimimo ir laisvės troškimo simbolį nuo pat tautinio judėjimo pradžios. Tuo nesunku įsitikinti, pažvelgus į istorines nuotraukas ir kitus iki mūsų dienų išlikusius artefaktus: „Pagonia“ buvo ant 1918 metais įkurtos Baltarusijos Liaudies Respublikos antspaudų, pasų, pašto ženklų, ji matyti ir daugelyje nuotraukų, kuriose užfiksuoti šimtmečio senumo baltarusių renginiai.

Baltarusijos opozicijos lyderės Sviatlanos Cichanouskajos patarėjo Dzianiso Kučynskio nuomone, planuojamas naujosios Baltarusijos pasas nepakeis tokių dokumentų kaip nacionalinis pasas ar leidimas laikinai gyventi Lietuvoje arba ES. „Jis turėtų funkcionuoti kartu su kitais minėtais dokumentais“, – aiškino D. Kučynskis.

„Vyčio klausimas“ svarstytas ir Seimo Užsienio reikalų komitete (URK). „Buvo vieninga nuomonė visų institucijų, kurios išduoda pasus ar registruoja, ar užsiima užsieniečių teisine padėtimi, kad pagal galiojančius Lietuvos teisės aktus, toks pasas ar dokumentas negali būti pripažintas“, – po posėdžio žurnalistams sakė URK pirmininkas R. Motuzas. Jis pabrėžė, kad tiems baltarusiams, kurie čia gyvena ir kurių paso galiojimas baigėsi, Lietuva išduoda dokumentus, su kuriais jie gali keliauti. O tokių nėra net šimto.

2025 m. sausio 7 d. į amžinybę iškeliavo
A. A. JURGIS GRIGUTIS
iš Žvikelių.

Nepareis, nesugrįš, nepabels į duris,
Nors iš skausmo ir plyštų širdis.
Amžinybėj tylioj jis ilsėsis ramiai,
Tik sapne kai kada aplankys.

Tariame nuoširdžiai ačiū kun. Krzysztofui Pachuckiui už gedulingas mišias. Širdingai dėkojame giesmininkams, giminėms, kaimynams, draugams ir pažįstamiems už giesmes, maldas, gėles, aukas ir Velionio palydėjimą į amžinojo poilsio vietą.

Liūdintys žmona ir vaikai su šeimomis